

Marxistisk historia, en vetenskap under uppbyggnad

Försök till dialog med Althusser

Som ett svar på Althusserns bankruttförklaring av i stort sett all historieforskning företar Pierre Vilar i denna artikel en omfattande inventering av den marxistiskt orienterade historiens aktuella situation. Utgångspunkten är en diskussion av karaktären hos Marx' historievetenskapliga insats.

Vilar menar att historikern Marx i alltför stor utsträckning söks i texter såsom *Klasstriderna i Frankrike* och *Louis Bonapartes adertonde brumaire*, istället för i Marx' verk som helhet. Som ett exempel på hur historikern Marx arbetar beskriver förf. den forskningsprocess som så småningom leder fram till analysen av pengarna i *Kapitalet*.

I avsnitt 2 diskuterar Vilar förhållandet mellan historisk och ekonomisk kunskap, bl.a. sådant det konstruerats av the *New Economic History*. I avsnitt 3 granskas Althusserns kritik av olika empiristiska lösningar av problemet teori/historia. Förf. menar att bara en hårsman skiljer empirismens avgrund från idealismens.

Avsnitt 4 framställer produktionssättet som det centrala teoretiska objektet för historievetenskapen, som ett objekt som uttrycker den sociala helhetens funktion och utveckling på ett dialektiskt sätt som innefattar principen om dess strukturella undergång. Avsnitt 5 behandlar Althusserns idé om brytningspunkter i det historiska förloppet.

Essäns tyngdpunkt kan sägas vara lagd på det sjätte avsnittet: det innehåller en presentation av tre av Annales-skolans främsta representanter (som Vilar själv tillhör): Lucien Febvre, Ernest Labrousse och Fernand Braudel. Den problemställning som diskuteras är denna: Är historikerns tid "lineär"? Det sista avsnittet ger en översikt av de svårigheter som är förenade med uppbyggandet av en marxistisk historievetenskap och diskuterar slutligen möjliga utvägar.

Historia är en hantering som har en egenskap gemensam med tvättmedelsindustrin; inom båda är det vanligt att rena nymodigheter prånglas ut som vore de verkliga innovationer. Men de bägge branscherna skiljer sig åt i det avseendet att rätten till varumärket är ytterst dåligt skyddad inom den historiska hanteringen. Vem som helst kan kalla sig historiker. Vem som helst kan efter eget gottfinnande lägga "marxistisk" till den titeln. Vem som helst kan kalla vad som helst "marxistiskt".

Och ändå, om det överhuvudtaget finns någonting som är mer sällsynt och svårare att bli än historiker, så är det att bli marxistisk historiker. Den beteckningen borde nämligen innebära att man strikt tillämpar en sorgfälligt utarbetad teoretisk analysmetod på det mest komplexa av alla vetenskapliga objekt: de sociala relationerna människor emellan och formerna för deras förändringar. Man kan rent av fråga sig om de höga krav som den definitionen ställer någonsin har uppfyllts. Ernest Labrousse älskar att upprepa den på en gång hoppingivande och skräckinjagande spetsfundigheten: "Historien återstår ännu att skriva". Och Louis Althusser har påmint oss om att själva historiebegreppet återstår att formulera.

Låt mig för ett ögonblick vara mindre anspråksfull och medge att resultaten av dialogen mellan tanke och handling, mellan teori och erfarenhet, inverkar mycket långsamt på praktiken såväl inom vetenskapen som i livet. Därför är det utan tvekan betydelsefullt att de

historiker vi ser omkring oss idag skriver historia mer i överensstämmelse med Marx (eller Ibn Khaldun) är historia i överensstämmelse med Raymond Aron (dvs. historia i Tukydidens efterföljd).

Här syftar jag på det uppenbara faktum — så betydelsefullt men sällan uppmärksammat — att de hopplöst föråldrade invändningar som så länge riktats mot Marx numera har förpassats till den polemiska undervegetationen (även om en och annan nobelpristagare då och då hemfaller åt dem). Slumpen mot nödvändigheten, viljans frihet mot determinismen, individen mot massan, det andliga mot det ekonomiska — dessa kategorier ställs inte längre upp mot varandra av historikerna. Dagens historiker använder istället sin tid till att försöka kombinera dem på olika sätt. Samtidigt är alla de nya verktyg och formelement som historikerna fört in i sitt arbete — de må vara lingvistiska, psykoanalytiska eller ekonomiska utan undantag baserade på en grundläggande hypotes, nämligen att historiens objekt är strukturerat och åtkomligt för tänkande, att det kan penetreras vetenskapligt som varje annat slag av verklighet.

Marx själv hävdade aldrig någonting annat. Så om invändningar riktas mot honom idag, på denna högre nivå, är det frågan om anklagelser för ”hypermateralism” eller ”antihumanism” som är helt artskilda från de gamla klagomålen. Detta hindrar självfallet inte att dessa äldre invändningar är vulgär-ideologins (eller den härskande ideologins) främsta näringskälla. Medan alltså vissa historiker är mer marxistiska än de tror, är andra mindre marxistiska än de inbillar sig.

Mot den bakgrunden kan det kanske sägas att historia är en besynnerlig ”vetenskap”. Och det är sant att den är en vetenskap som fortfarande befinner sig under uppbyggnad. Men *alla* vetenskaper befinner sig *alltid* under uppbyggnad. Föreställningen om en ”epistemologisk tröskel” är nyttig bara så länge den används för att särskilja de olika stadierna i tankekonstruktionernas fortlöpande anpassning till verklighetens strukturer. Talet om en ”epistemologisk brytning” är däremot farligt om det antyder möjligheten att med ett plötsligt språng övergå från ”icke-vetenskap” till ”vetenskap”. Detta visste Marx, den Marx som så lidelsefullt sökte spåra förelöparna till sina egna upptäckter ända ned till det minsta tankefrö i det mest avlägsna förflutna. Han lät inte sina upptäckter skymma den möjligheten att det tidigare funnits en förberedande eller partiell vetenskaplig utveckling.

”Till skillnad från andra byggmästare tecknar vetenskapen inte bara luftslott, utan uppför enstaka beboeliga våningar av byggnaden, innan den lägger grundstenen till densamma.”

Den frasen ur *Till kritiken av den politiska ekonomin* borde vara en tankeställare för den som säger sig söka alltings begynnelse hos Marx men som i själva verket vill se sig själv som alltings begynnelse. Jag tänker här på den som tillskriver ”grundstenen” halvmagiska dygder för att sedan kunna hasta vidare och rättfärdiga nya luftslottsbyggen.

Det problem som formulerats av Marx (och av alla som vill förstå de mänskliga samhällenas mekanismer i hopp om att vi en dag skall bli herrar över dem) är ett trefaldigt problem. Vetenskapen om dessa samhällen måste i sig förena tre egenskaper. Den måste vara *koherent* i kraft av solid och gemensam teoretisk grundstomme. Den måste vara *total*, dvs. förmögen att lägga varje användbart analysfält under sin domvärjo. Och den måste slutligen vara *dynamisk* eftersom ingen stabil stat består för evigt och eftersom ingenting är viktigare än att frilägga förändringens principer.

Vi ansåg det lämpligt att i början av den här essän slå fast att den historiska forskningen trots att den befinner sig på ett förvetenskapligt stadium inte oundvikligen är dömd till steril empirism. Men det är lika nödvändigt att erkänna att det inte bara återstår oss att förverkliga programmet för en fullvärdigt vetenskaplig historieforskning i marxistisk mening. Det återstår oss också att dra upp själva riktlinjerna för ett sådant företag. Det är det sistnämnda problemet vi här skall ägna åt. Vi skall angripa det först genom att fråga om det redan finns modeller att tillgå och sedan genom att överväga i vilken utsträckning det är möjligt att föreslå nya

sådana.

1. Historikern Marx

Det förefaller naturligt att börja med frågan: Är Marx själv prototypen för en marxistisk historiker? Alla vet att Marx tyckte om att säga: "Jag är inte marxist". Men av detta följer inte att vem som helst ostraffat kan ge Marx lektioner i marxism. Det är svårt att föreställa sig varför han i något av sina historiska verk skulle svika sina egna tankenormer. Den fråga man rätteligen bör ställa är: *Ville* han någonsin vara historiker? *Åtog* han sig någonsin att skriva en "historia"?

Med tanke på att Marx inte var kunskapsteoretiker är kanske inte heller den formuleringen den rätta. Han upptäckte sin metod genom att praktisera den och det är bara ur hans praktik som vi kan rekonstruera metoden. Nu växte Marx praktik som historiker fram som en reaktion på en rad skilda omständigheter. Därför uppvisar den inte bara en utan åtskilliga analystyper och den rymmer inte bara en utan åtskilliga kunskaps- och reflektionsnivåer.

I sitt enorma flöde av journalistik och korrespondens bedriver Marx ständigt "historia" i ordets alldagliga innebörd. Han "talar historia" på samma sätt som han "talar politik" och han gör så i en enträgen strävan att fastställa inte obestridliga sanningar utan olika grader av sannolikhet. Han vill med andra ord nå fram till vad vi idag kallar "operationella" slutsatser. Och detta gör han inte i syfte att "projicera ovissheten om framtiden på det förflutna" (som Raymond Arons definition av historikernas verksamhet lyder) utan i hopp om att minska graden av ovisshet om båda. Detta är ännu inte "vetenskap" och Marx hyser heller inga illusioner i det avseendet. Det är snarare frågan om en övning av tanken vars betydelse och vars specifika implikationer framgår om man betänker att ett *politiskt* riktigt tänkande är ett *historiskt* riktigt tänkande.

Denna tankeövning är bara empirisk. Den består i en ständig vandring från exempel till resonemang och sedan tillbaka från resonemang till exempel, och så har politiker och historiker alltid tänkt (i allmänhet utan större framgång). När de har gjort så med genialitet har den förra kategorin ibland agerat framgångsrikt och den senare ibland argumenterat strikt. Men dessa fall har varit ytterligt sällsynta. Marx var obestridligen ett geni, men frågan är om han gick *längre*, om han *tillförde* denna traditionella intuitiva metod någonting.

Det var på ekonomins område och inom den mest generella typen av sociologi som Marx' upptäckt låg; i vilken utsträckning inspirerade den honom när han tolkade och förutsade *händelser*? Dessa "händelser" utgör förvisso inte historiens helhet och de kan heller inte läggas till grund för någon "förklaring" av denna helhet; de måste själva "förklaras" eller i vart fall exakt placeras in i ett statistiskt nätverk av kvantifierbara fakta.

Hur skall vi, utifrån en teori om samhällen, utifrån en tankekonstruktion av detta nätverks logik och dynamiken i dess förändringar nå fram till principer för en systematisk observation av det förflutna och det närvarande som inte bara tillfredsställer fackhistorikers och facksociologers befogade nyfikenhet utan också uppfyller de förväntningar som den praktiska handlingens människor hyser?

De principer av det här slaget som Marx ställde upp var bara av ytterligt generell karaktär. Betydligt mer fruktbart än att ännu en gång räkna upp dessa principer som en räckta formler vore att försöka utröna var, när, hur och i vilken omfattning han ger exempel på deras tillämpning. Här finns en förnämlig (och så vitt jag känner till ännu ogjord) studie att göra. Det skulle vara en studie där man kartlägger alla *permanenser* och *utmönstringar*, alla *tillskott* och *modifikationer* i Marx' historiska vokabulär som den utvecklats kronologiskt genom hela hans verk, en studie där man noggrant beaktar alla hans jämförelser och deras funktioner likaväl som de logiska premisserna — explicita som implicita för hans olika analys schemata.

Det är skada — inte bara för ”marxologin” utan också för epistemologin och framför allt för historieforskningen att nästan alla utgåvor av Marx' verk isolerar hans arbeten från varandra, förrycker deras inbördes kronologi eller skiljer mellan deras innehåll och de ”genrer” de tillhör (”ekonomiska”, ”politiska”, ”filosofiska” skrifter etc.). Marx' styrka är ju inte att han närmar sig problemen utifrån olika aspekter utan tvärtom att han relaterar dessa aspekter till varandra. Och de lärdomar han har att ge härrör alltid ur just sådana kombinationers succesiva landvinningar.

Det är alltför vanligt att en kommentator, istället för att ge sig i kast med denna *forskning*, drar fram ett omdöme om en person eller en utsaga om ett folk ur någon polemik eller något brev av Marx. Detta är marxfiendernas älsklingstaktik. Och det vore lättare att förebrå dem om inte marxister själva så ofta och på precis samma sätt hopade isolerade citat på varandra, lyfte ut fraser ur deras sammanhang och, än värre, ansträngde sig att härma den oefterhärmliga briljansen hos Marx som historisk och politisk polemiker. Det är helt uppenbart att den marxistiska historieforskningen inte kan göra några framsteg längs sådana vägar.

Trots risken att bli missförstådd skulle jag vilja vädja till forskarna att de inte alltför ensidigt söker historikern Marx i *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850*, *Louis Bonapartes adertonde brumaire* och *Inbördeskriget i Frankrike* (något som är vanligt för närvarande, isynnerhet i Frankrike).

Detta är otvivelaktigt texter där man, betydligt oftare än i Marx' mindre uppmärksammade journalistik, kan finna den ”marxistiska” reflektionens höjdpunkter. De är på en gång analytiska texter och kamptexter som fångar upp episoder ur samtidens politiska liv och drar slutsatserna och de riktiga politiska lärdomarna ur dem. Här möter vi Marx som den store revolutionäre tänkaren. Dessa texter har gagnat historien och deagnar historiografin. De förbinder dagshändelserna med skarpsinniga iakttagelser av samhällets strukturer. Man kan alltså inte ifrågasätta deras betydelse som förebilder för det slag av analys som vi tidigare definierat som handlingsrelevant i en bemärkelse som all vetenskaplig analys kan och bör ha bärighet för handling. Men det krävs en Lenin för att skriva historia på det sättet.

Hur Marx analyserar pengarna

Yrkeshistorikern, den anspråkslöse vardagsforskaren (och vad skulle analyser grundas på om han inte funnes), grips säkerligen av svärmod inför essäer av det här slaget. Ändå finns det mycket som han kan lära och dra nytta av för sitt hantverk i Marx' verk i dess *helhet* och speciellt gäller kanske detta de delar av det som kan förefalla honom svårast och (vid första anblicken) mest avlägsna från historikerns klassiska formler. Som exempel kan vi ta det andra kapitlet ur *Till kritiken av den politiska ekonomin* som är den första avslutade förstudien till det som senare skulle bli *Kapitalet*. Det problem Marx ställer sig här är att bestämma den roll som spelas av *pengarna*, denna gåtfulla förbindelselänk mellan framställningen av ”varan” och framställningen av ”kapitalet”. I slutet av bokens första kapitel räknar Marx upp de fyra begrepp som det var trängande nödvändigt att teoretiskt förstå efter Ricardos bemödanden, nämligen lönarbete, kapital, konkurrens och jordränta. Han tar inte med pengarna i denna uppräkningslista. Och han inleder sitt eget kapitel om pengarna med att ironisera över de oräkneliga skenteoretiska tankefoster som ämnet tidigare givit upphov till. Marx tycks alltså undvika att börja med en strikt begreppsbildning på området. Han förkastar alla definitioner som bara är tautologier (t.ex.: ”pengar är varje slag av betalningsmedel”). Han inser att ingen partiell definition kan täcka pengarnas alla funktioner och former och han föredrar att undersöka dessa funktioner och former i tur och ordning. Han påstår t.ex. inte att ”pengar kan endast vara en vara”. I stället undviker han dogmatism och säger bara:

”Den största svårigheten vid analysen av pengarna har övervunnits, så snart man förstått deras ursprung ur själva varan”.

Men trots denna hänvisning till pengarnas *ursprung* avvisar Marx varje *pseudohistorisk* framställning av det slag som lagts fram alltsedan Aristoteles där man låter den verkliga ursprungsprocessen ersättas av en ren beskrivning av pengarnas logiska företräden framför byteshandeln. På den punkten kunde man kanske vänta sig en lärd utläggning om de primitiva pengarnas väsen och om övergången tillpräglat metallmynt, men Marx hyser ett grundmurat förakt för lärdom så snart den vågar göra anspråk på att vara förklaring.

När man läser början av andra kapitlet ur *Till kritiken av den politiska ekonomin*, när man läser början av dess olika avsnitt och framför allt när man läser samma kapitel som man möter i koncentrerad form i *Kapitalet* är det kanske frestande att tro att Marx som ekonom — trots att han ingalunda begränsar sig till abstraktioner eller till själva logiken i sina hypoteser — förkastar varje historisk framställning som källan till sitt tänkande och att han därför har föga att lära en historiker. Men här har han förvarnat oss:

”Visserligen måste framställningssättet *formellt* skilja sig från forskningsmetoden. Forskningen har att i detalj tillägna sig stoffet, analysera dess olika utvecklingsformer och uppsåra det inre sambandet. Först sedan detta arbete *är fullbordat*, kan den verkliga rörelsen tillfredsställande beskrivas. Lyckas detta, så att stoffets eget liv abstrakt *återspeglas* i framställningen, kan det komma att se ut, som om man hade att göra med en konstruktion *a priori*.”*

Nu är det ingen tvekan om att *forskningsfasen* kräver en historikers arbete. Men jag finner det angeläget att tillägga att detta arbete inte får vara ytligt eller baserat på andrahandsmaterial. Det måste innebära en direkt penetration av det historiska stoffet. Detta sagt till fromma för de flyhänta litterära och sociologiska marxister som stolt förkastar ”empirismen” i den historiska forskningen och grundar sina egna (långdragna) analyser på en (kort) bekantskap med ett par, tre historiska handböcker. Går man till den andra ytterligheten finner man att Marx ibland kan skriva ett tjugotal sidor utan att ge en enda historisk hänvisning och ändå kan dessa sidor utgöra kulmen på tjugo års verklig *historisk forskning*. Men det krävs insikt för att upptäcka detta och för att äga den insikten måste man vara historiker.

När Marx 1859 ger sig i kast med frågan om pengarna konfronterar han den monetära aspekten av 1857 års kris med facklitteratur som givits ut under 1858 och med de *senaste numren* av *The Economist* samtidigt som han jämför Platon med Aristoteles eller Xenofon med Plinius. Men detta är varken journalism eller akademism. Marx lever med i sin egen tid och sin egen kultur. Men han är också medveten om alla tidigare strömningar av betydelse i penningens historia. Eftersom han hyser ett brinnande intresse för 1844 och 1845 års parlamentsdebatter om banklagarna vet han allt om kontroversen kring ”the Currency Principle” och ”the Banking Principle”. Han har läst Fullarton och Torrens och han beundrar Tookes *History of Prices*. Han slukar usla och goda ekonomiska skrifter med samma glupskhet (hans mördande kritiska utfall bygger alltid på ingående studier) och han följer kontroversen tillbaka till dess källor hos Bosanquet, Thornton och hos Ricardo. På så sätt vinner, och förmedlar, han insikt om de exakta relationerna mellan enskildheterna i den engelska monetära historien under perioden 1797-1821 å ena sidan och perioden 1688-1720 å den andra. Debatten mellan Locke och Lowndes ger honom tillfälle att gå tillbaka till Petty och Child för att sedan återvända till Berkeley, Stuart och Hume. När det gäller England under 1600- och 1700-talen har han läst allting i *originaltexterna från dessa århundranden*. Men han begränsar sig inte till den engelska sfären. Han känner väl till Vauban och Boisguilbert och han definierar en av de möjliga formerna för monetär inflation med en kort hänvisning till den franska assignaten. Custodis antologi har uppenbarat den italienska världen för honom. Han känner Carli, Verri och Montanari och han har en (berättigad) förkärlek för Galiani. När han diskuterar 1500-talets attityder till pengar, guld och silver citerar han Pedro Martir och Kastiliens Cortes likaväl som Martin Luther. Han har läst de

---

* Den första och fjärde kursiveringen är Marx' egna, den andra och tredje är P.V.:s.

gamla avhandlingarna om gruvorna i Tyskland och Böhmen. Han känner till den medeltida penninghanteringen. Han gör narr av folk som söker efter ideella pengar i Barbareskataterna eller Angola (egentligen förebrår han dem främst för att de inte vet vad de talar om), men han är själv angelägen om att skaffa sig kunskap om Inkafolkets bokföringsmetoder och kinesernas papperspengar.

Det är sant att denna massiva historiska lärdom inte får någon självständig ”historisk” behandling. I *Kapitalets* monetära kapitel försvinner den praktiskt taget helt. Vad beträffar *Kapitalet* i dess helhet (och här glömmar man ofta bort att den historiska framställningen i *Theorien über den Mehrwert* var avsedd att utgöra en del av verket) har det — kanske i alltför hög grad — blivit tradition att med stöd i en berömd anmärkning ur ”Förord till första upplagan” erkänna att de ”historiska fakta” som förekommer i verket bara åberopas som ”illustrationer” till argumenten.

2. Ekonomisk teori

Här står vi inför ett centralt problem, nämligen det som rör relationen mellan historisk kunskap och ekonomisk kunskap, mellan forskning om det historiska å ena sidan och den ställning som ekonomerna tillskriver teorin å den andra. Detta är förvisso inte det enda problem som en marxistisk historiker har att begrunda. Trots alla kvardröjande vanföreställningar som ett sekel av missförstånd lämnat efter sig börjar man nu acceptera att historiematerialismen inte är en form av ekonomisk determinism. Ändå kvarstår det faktum att man inte kan avfärda frågan genom att säga att den trots allt bara är ett pseudoproblem (även om detta är sant). Hos Althusser som riktar sitt intresse mot den allra högsta teoretiska nivån (men utgår från en undersökning enbart av *Kapitalet*) likaväl som i de debatter som under de senaste fyrtio åren förts bland ”moderna” ekonomer, ekonomiska historiker av facket, marxistiska historiker och historiker i gemen har denna problematiska relation förblivit ständigt och påträngande aktuell.

Hur många marxister funnes det bland oss idag om Marx i historien bara sett en anhopning fakta som kunde lämnas därhän så snart den spelat ut sin roll som teoretisk inspirationskälla och om det enda syftet bakom hans grundläggande teori varit att nå fram till bättre tolkningar av ”ekonomiska fenomen”? François Perroux betraktar ”strukturer” och ”system” uteslutande som verktyg för analys och tolkning vars uppgift är att ”förädla *historiens råmaterial* och göra det användbart”. Walter Eucken uppfattar dem som ”en solid länk mellan *den empiriska synen på historiska händelser* och den generella teoretiska analys som krävs för förståelsen av relationer”. Pierre Chaunu skrev en gång (men frågan är om han verkligen trodde på det) att historieforskningen egentligen bara är en ”hjälpvetenskap” vars uppgift är att producera statistiskt material åt ekonomer som lider brist på teoretiska förklaringar. Kuznets och Marczewski har förfäktat idén om en ”kvantitativ historieforskning” där man genom att teoretiskt fastställa sambandet mellan en nationalinkomst och dess aggregerade beståndsdelar gör det möjligt både att förstå dess förändringar och att i efterhand fylla ut statistiska lakuner. Och gruppen *New Economic History* har med elegans smulat sönder vissa historikers förutfattade meningar och blottlagt deras vanställda ekonomiska argument genom att tillämpa en walrasiansk analys på episoder ur Förenta staternas historia.

I alla dessa fall utgår ekonomen från historien som ”källa”, som ”givet” datum, och hans avsikt är att återvända till den i sina slutsatser. Och i det syftet använder han teorin antingen som konstruktivt eller som kritiskt ”verktyg”. Historikern har inte råd att ställa sig likgiltig inför strävanden som dessa. Det är otvivelaktigt så att man vid en ytlig granskning lätt uppfattar dessa metoder som till sin natur och till sina inspirationskällor identiska med Marx' metoder oavsett hur olika de bakomliggande ekonomiska teorierna är.

För att utröna om detta verkligen är fallet måste man skilja ut de, vanligtvis oformulerade,

kunskapsteoretiska premisser som är gemensamma för alla dessa försök att skapa en ”ny” ekonomisk historia. Det ”historiska” är för dem alla givna rådata. Teoribildningen är helt förbehållen det ”ekonomiska”. Man väljer då ur den totala historien antingen en viss typ av fakta eller episoder som man definierar som ekonomiska och som man antar vara underkastade *kända*, redan *fastställda* lagar. Vi ser genast att undersökningen av ett konkret fall under dessa förhållanden inte kan belysa något annat än just det konkreta fallet ifråga. Om det avviker alltför mycket från modellen åberopar man ”exogena”, ”historiska” faktorer (varvid ”historisk” här ges betydelsen ”kontingent”). Utan tvivel kan ekonomin understundom vara till gagn för historieforskningen genom att skilja ut och avlägsna hypoteser som är grundade på en svag ekonomisk analys. Men ekonomen kan nästan aldrig *ersätta* felaktiga betraktelsesätt med en riktig tolkning vilket vore av större betydelse, eller *sätta teorin ifråga* vilket vore ännu intressantare ur vetenskaplig synpunkt.

Det är sant att man kan hänvisa till Simiands något äldre och mer öppet empiristiska metod som en kritik av färskt datum åter gjort aktuell. Enligt den skulle undersökningen av fakta föregå teorin och urvalet av dem skulle inte vara inskränkt ekonomiskt (den var tänkt att utgöra grunden för en *sociologi*). I princip startar alltså forskaren -utan hypotes. Men det finns inget lömskare än oformulerade hypoteser. I själva verket fanns en pristeori implicit i Simiands monetära slutsatser. Den gången var det den *teoretiska svagheten* som komprometterade företaget.

Förfaringssätt från i förrgår, igår och idag. Och före dem alla: Marx' praktik — är den analog med eller helt annorlunda dem? Lovade den — och lovar den — vidare horisonter men ändå lika exakta beräkningar?

Historikern frågar sig först — eller man frågar honom — om den kunskapsteoretiska kritik, som Althusser tagit upp och som gör anspråk på inget mindre än att ”konstruera begreppet historia”, kan hjälpa honom att komma tillrätta med hans yrkespraxis, med ekonomernas förslag och slutligen med Marx.

3. Historia och teori: Althusserns kritik

Ehuru Althusser understryker den rent filosofiska (dvs. teoretiska) karaktären hos sin framställning tror han själv att den har intresse även för historiker och ekonomer. Det är i själva verket just om dem det handlar, det är just deras discipliner som står på spel när Marx på en och samma gång (1) passionerat förhärligas som den *förste* upptäckaren av dessa discipliners *vetenskapliga fundament*, (2) respektfullt men bestämt bevisas icke ha förstått denna sin upptäckt och än mindre gjort anspråk på den.

Också här brukas ordet ”ny” med en speciell anspråksfullhet liksom ifråga om ”ny” kvantitativ historia” eller ”*New Economic History*”; hänvisningen hundra år tillbaka i tiden när det gäller Marx ändrar ingenting eftersom hans nyhet för hundra år sedan var så till den grad ”ny” att han inte själv kände till den. Jag föreställer mig att man menar att den alltför långt i förväg svarade mot de kriterier som föreslagits filosofen av den senaste ”kunskapshistorien”.

Liksom Cesars hustru måste den vetenskapliga kunskapen vara höjd över varje misstanke, i det senare fallet beträffande (1) ideologi och (2) empirism. Althusser visar med lätthet (tyvärr med anspelningar snarare än exempel) att icke-marxistiska ekonomer i sin teori upprättat en naiv antropologi genom sin empiristiska åkallan av det konkreta, av ”historiska fakta”. Och utan större svårighet (fast alltid anspelningsvis) visar han att historikerna med sin traditionella omsorg om ”exakta” fakta, stolta över att åstadkomma yppiga återuppståndelser, aldrig har teoretiskt konstruerat sin vetenskaps objekt; det gäller speciellt *tiden*, som för dem är ett enkelt lineärt ”datum”.

Vi skall senare undersöka de konstruktiva element som kan användas av historikern i

Althusser's kraftfulla bidrag till uppbyggnaden av en marxistisk vetenskap. Det är emellertid inte mindre nyttigt att bestämma begränsningarna hos ett försök som lite väl lättvindigt (vilket Marx var noga med att undvika) likviderar de "beboeliga våningar" som byggts i den vetenskapliga erövringens skilda etapper, men som å andra sidan inte får upphöjas till gudomlighet.

Om man är marxist, eller helt enkelt är angelägen om sammanhang, får man inte avhålla sig från att ställa denna preliminära fråga till Althusser: om han accepterar Marx' grundval för en kritik av kunskapen, om han misstänker varje konstruktion som avviker därifrån för att vara "förkritisk", "empirisk", "ideologisk", och om han ger sig rätt att rikta misstankar av samma slag mot Marx i den utsträckning dennes revolution blev ofullbordad — hur kan han då undgå att vara lika misstänksam när det gäller det han kallar "de kunskapshistoriska studier som vi nu har tillgång till" (han säger inte vilka, men det är ingen svår gissning), eller mot den "tillräckliga filosofiska formation" som enligt honom krävs för att kunna läsa Marx med utbyte? Jag tycker mig här känna igen inställningen hos ekonomer som likt Joan Robinson gärna "läser Marx", men bara i ljuset av en "nödvändig ekonomisk formation" — deras egen naturligtvis. Det måste emellertid klargöras att jag inte i marxismens namn fordrar *okunnighet* om "moderna" ekonomer eller "nutida" kunskapssteoretiker. Det tycks mig blott vara ärligt mot Marx att inte i *Kapitalet* söka efter förebud till Foucault eller förutvetande om Keynes, utan att istället underkasta Keynes eller och Foucault det slag av systematiskt tvivel som Marx skulle ha utsatt dem för.

När det gäller det ekonomiska fältet känner Althusser det så väl att han avfärdar såväl de största av de gamla klassikerna som de mest lärda av de unga ekonometrikerna med samma avsky; man må säga att han går fort fram. Samtidigt som han å andra sidan är beredd att från "kunskapshistorien" låna temata till en "filosofi" som han säger är utkorad att "övervaka" den dialektiska materialismen på samma sätt som Lenin gjorde efter år 1900 vid tiden för den teoretiska fysikens första kris. Men Lenin hade inget emot fysiker, han tog sig an deras interpretatorer. Vad skulle han ha sagt (man kan åtminstone ställa sig frågan) om de kunskapssteoretiska strömningar som sedan några decennier oförtröttligt ställer upp en nyskolastik mot all dialektik, en antihumanistisk nypositivism mot Marx' systematiska partitagande, en anti historicistisk och nyidealisk strukturalism mot det som Althusser med rätta igenkänner som en "teori om historien"? För att inte tala om en kritik av empirism och "common sense" företagen i den vetenskapliga tankens namn men som valt att grunda sig på den individuella psykoanalysen, utan att vända sig mot existensen av klasser, deras kamp och illusioner?

Det marxistiska studiet av dessa strömningar måste fresta både historikern och filosofen. De vittnar om den ideologiska (existentiella) reaktionen hos en hotad klass. All spontan "antihistoricism", all "kritik av det historiska förnuftet" är ett utsökt motgift mot Marx' verkliga upptäckt: *den historiska kritiken av förnuftet*.

Louis Althusser's och hans disciplars odiskutabla marxistiska allvar förpliktar oss emellertid att placera dem bland offren för denna fälla och inte bland dem som gillrat den, och uppfordrar oss därför att utforska Marx sida vid sida med dem, men inte på deras sätt. På några punkter kan historikern, på samma sätt som de gjort för honom, påvisa vissa möjligheter och faror. Om de visat oss att begreppet historia återstår att konstruera så kan vi visa dem att det inte låter sig konstruera utan historikern, och framför allt inte utan den slösande historiker som Marx är vare sig han "talar historia" på ett *implicit* sätt eller på det öppna, traditionella sättet.

Jag medger villigt — och jag ser det i högre grad än Althusser som en *självklarhet* — att det objekt som Marx konstruerar i *Kapitalet* är ett "teoretiskt objekt". Jag medger det olämpliga i att blanda samman såväl tanken med verkligheten som det reella med det tänkta, jag går också med på att tanken bara uppehåller en "kunskapsrelation" med verkligheten (hur skulle den

kunna göra något annat?), att kunskapsprocessen helt och hållet försiggår i tanken (var skulle den annars äga rum), och att det existerar en ordning och en hierarki av ”generaliteter” om vilka Althusser haft viktiga saker att säga.

Å andra sidan inser jag inte riktigt vilket ”förbluffande” misstag Engels kan ha begått då han skrev (för övrigt i ett brev, som en bild som föll honom in) att det begreppsmässiga tänkandet fortskrider ”asymptotiskt” mot det verkliga, medan för Althusser värdelagen (om vilken Engels använde denna bild) ”är ett begrepp som är helt adekvat i förhållande till sitt objekt därför att det är begreppet för gränserna för dess variationer, alltså det adekvata begreppet för området för dess inadekvans”.

Empirism och idealism

Jag medger att denna subtilitet påvisar den reella svårighet som möter oss vid avgränsningen av vår metod och i vår praktiska forskning, att inte ”förfalla till empirism” genom att hålla oss alltför nära det beskrivna objektet, ”exemplet”. Men empirismens avgrund är skild från idealismens endast av en hårsman. Genom att i alltför hög grad hänge sig åt avsky för exempel, genom att alltför mycket ägna sig åt att isolera ”begreppets heliga helighet” riskerar man att istället störta (eller kastas in) i en värld som inte längre är marxismens. Ty om man skall kunna ”lyssna till tystnaderna” i 1857 års *Inledning* måste man också lyssna till dess ord:

”Det hela, sådant det uppträder i huvudet som en tänkt helhet, är en produkt av det tänkande huvudet, som tillägnar sig världen på det för detsamma enda möjliga sättet, ett sätt som är skilt från det konstnärliga, religiösa, praktiskt-andliga tillägnet av denna värld. Det reella subjektet existerar hela tiden utanför huvudet som något självständigt, nämligen så länge huvudet förhåller sig blott spekulativt, blott teoretiskt. Också vid den teoretiska metoden . . . måste därför subjektet, dvs. samhället, ständigt såsom förutsättning föresväva föreställningen.” (Kurs. av P.V.)

Detta är Marx. Världen förblir ”autonom” bara så länge intellektet förhåller sig ”spekulativt”. *Det är samhället som är subjektet.* Teoretikern kan bara ”tillägna” sig det om det ständigt ”föresvävar” honom.

Althusser kanske svarar oss att Marx i denna *Inledning* (ur vilken var och en tyvärr plockar det som passar honom) inte lyckats urskilja hierarkin av abstraktioner. Men Marx gör oss här uppmärksamma på olika sätt att ”tillägna sig världen”. Den empiriska metoden (det ”praktiskt-andliga tillägnet”), den religiösa metoden (myter och skapelseläror), den konstnärliga metoden (som i stor utsträckning används av Bachelard, Foucault och Althusser själv). Den vetenskapliga metoden *framskrider* ur dem och *skiljer sig från* dem. Den *framskrider* ur dem därför att den inte kan klara sig utan det ”praktiskt-andliga tillägnet” (”tekniker”) och den ”korrigerar” fortskridande skapelselärorerna och traditionerna. Men den *skiljer sig* också från dem och det är i denna mening som varje allvarlig kunskapsteoretisk strävan är tjänlig genom att påvisa ”trösklarna” mellan de olika kunskapstyperna. Genom att tvärtom beteckna en abstraktion som ”god” och en annan som ”dålig” (såsom Riccer har gjort med olika ”subjektiviteter”) befinner man sig genom själva ordvalet på glid mot filosofisk dogmatism, varvid den minsta tankspriddhet resulterar i oöverlagda ideologiska fördömanden.

Ytterst är denna dispyt mellan empirisk observation och teoretisk konstruktion identisk med den *Methodenstreit* mellan den ”historiska skolan” och matematiska ekonomer, som försiggick samtidigt som och var besläktad med kontroversen mellan Engels och Schmidt.

Om nu detta gräl idag är avgjort, passerat, så är det just i den riktning dit Althusser förlägger det ”nya”, i god överensstämmelse med numera välkända ting som föreställda teoretiska objekt, kombinationsspel och logiska matriser. Ting av sådant slag att om Marx' förnyelse, som förvisso förbådar *allt* detta, *bara* förbådade detta så skulle man vara berättigad att säga att den har bragts till fulländning i och med den ekonomiska vetenskapens senaste utveckling. Denna försvarar sig på samma sätt som Althusser (med samma berättigande) försvarar Marx

mot de invändningar som riktar sig mot avståndet mellan modellen och verkligheten eller den senares outtömliga rikedom, nämligen genom att svara att det inte handlar om samma "objekt". För denna typ av ekonomi är nytta-knapphetsspelet ett teoretiskt spel som är helt adekvat för dess objekt. Dessutom resonerar dagens makro-ekonomi bortom sådana premisser; dess operativa begrepp "kapitalbildning" är bara ett annat namn för "mervärde". Vissa ekonomer tvekar inte att betrakta detta som en senkommen triumf för Marx' upptäckter. Men skulle det vara "marxistiskt" att förena sig med dem i denna bedömning?

Nej. Ty kärnan i Marx' upptäckt är varken av ekonomisk eller teoretisk natur; den är till sitt väsen *socio-historisk*. Den består i friläggandet av den *sociala motsättning* som den fria, spontana formeringen av mervärde ("kapitalackumuleringen") skapar i produktionssättets sammanhängande helhet, som garanterar och i sin tur definieras av denna motsättning.

4. "Produktionssättet" och historiens enhet

Vi kan nu återgå till Althusser. Det teoretiska objektet hos Marx, hans centrala begrepp och förenande helhet, är förvisso produktionssättet, uppfattat som en både bestämd och bestämmande struktur. Men dess originalitet ligger inte i att det är ett teoretiskt objekt. Snarare ligger den i det faktum att detta var det första teoretiska objekt som uttryckte en *social helhet*. Tidigare försök till teori inom humanvetenskaperna hade varit begränsade till ekonomin och sett sociala relationer antingen som oföränderliga (som fysiokraternas föreställning om jordegendomen) eller som ideal att uppnå (som den liberala tankens föreställningar om juridisk frihet och jämlikhet). Den andra originella egenskapen hos produktionssättet som teoretiskt objekt är att det är en struktur för samhällelig *funktion och utveckling*, och som sådan varken formell eller statisk. Dess tredje originella egenskap är att en sådan struktur implicerar (den ekonomiska) *principen* om den (sociala) *motsättning* som för med sig nödvändigheten av dess undergång som struktur, av dess *destruktivering*.

Å andra sidan innebär inte detta konstaterande att det är tillåtet att avfärda all icke-marxistisk ekonomisk teori med förakt (vilket vore absurt). Det innebär att det blir möjligt att se att den icke-marxistiska ekonomiska teorin mycket väl kan *existera som teori*, utan att därför ha status av "vetenskap" (utom för sina anhängare och Althusser) och på samma gång vara en *ideologi*, inte på grund av inkonsistens eller empirism, utan därför den *hävdar allmängiltigheten* hos lagar som gäller för en enda nivå (den ekonomiska) inom ett enda produktionssätt (kapitalismen).

Marx' kritik av Ricardo, som Althusser anser vara otillräcklig, är på denna punkt exemplarisk. Man kan och man bör erkänna och använda sig av andras snille och logiken hos andra system, förutsatt att man klart inser: (1) den logiska domän inom vilken deras hypoteser gäller; (2) de gränser som ingen borgerlig teoretiker kan överskrida utan att förneka sin egen natur (Walras, Keynes, Schumpeter var mycket väl medvetna om dem); (3) de praktiska områden där de reella begränsningarna för räckvidden hos teorins utsagor framträder (inte avståndet mellan modell och verklighet, vilket kännetecknar all kunskap). I det här fallet är begränsningarna: förändringar i kapitalismens strukturer, politiskt-sociala problem, behandlingen av förkapitalistiska samhällen, och det historiska framträdandet av former av socialism.

Analysen av dessa frågor är en uppgift för historiker. I den ligger hoppet om att kunna "konstruera begreppet historia". Men för att arbeta på Marx' sätt räcker det inte med att säga, som Althusser gör, att "klassikerna" och "modernisterna" har "olika problemställningar", att begrepp som "optimum" eller "full sysselsättning" är av samma slag som fysiokratiska harmonier eller socialistiska utopier, eller att "behov/ knapphet"-dualismen används som något "empiriskt-ideologiskt givet", när den i själva verket utgör en typisk "teoretisk" dualism eller ett "konstruerat" objekt.

Vad vi tvärtom måste sträva efter att *historiskt* utarbeta (om vi vill "förstå fakta" som Marx

tycker om att säga) är hur en teori, för att den är partiell (en teori om *en* nivå i *ett* produktions-sätt) och *ändå hävdar att den är allmängiltig*, samtidigt kan fungera både som ett *praktiskt* och som ett *ideologiskt* verktyg *i händerna på en klass* och under *en tidsperiod*. Denna tidsperiod måste konstrueras, det är sant, eftersom den består av omväxlande nederlag och framgångar, av pessimism och optimism, tider när till och med skenet (profiten) måste döljas, och tider när verkligheten själv (mervärdet) kan förhärligas, om än bara när den återupptäcks under perioder av expansion som ”investering”, som grunden för en utökad reproduktion. Men vad som är av störst betydelse är upptäckandet av det som är *oföränderligt* dolt, det som för fysiokraterna var jordegendomen och för det kapitalistiska produktionssättet är (1) *den privata tillägnelsen av produktionsmedlen*; (2) *bestämningen av värdet genom marknaden*.

Har man en gång tagit dessa ”produktionsrelationer” för givna, finns det naturligtvis ingen grund för påståendet att man inte skulle kunna skapa effektiva teorier på det ekonomiska planet eller klarlägga den ”ekonomiska historien” för de länder och epoker där sådana relationer har varit dominerande. Men det är just därför den historiker som vill vara marxist vägrar att begränsa sig till den ”ekonomiska historien” (utom för att studera ett fall empiriskt). Ibland har jag sagt att s.k. ”kvantitativ historieskrivning” inte är någonting annat än retrospektiv ekonometri, och att den ”nya ekonomiska historien” inte förmår utstaka Clios rike. Och det vidhåller jag. Som Colin Clark har uttryckt det befinner sig historien ”högare upp” i den vetenskapliga hierarkin än ekonomin, eftersom *den innehåller den senare*. Trohet mot Marx kräver att man tillägger: och *därför att den är odelbar*.

I mitt eget fall (vilket är skälet till att detta står klart för mig) härstammar denna övertygelse från en sammansmältning av det jag lärt av Lucien Febvre och det jag lärt av Marx. För Febvre låg den största bristen hos hans tids historieskrivning, den brist som utgjorde huvudmålet för hans häftiga attacker, i dess utpräglat akademiska respekt för ”uppdragna gränser”: ni sysslar med ekonomi, ni med politik och ni med idéer. Därför är jag skyldig Louis Althusser att uttrycka min förvåning och besvikelse över att se att han i sina teser om den ”marxistiska uppfattningen av den samhällsliga helheten” kommer till slutsatsen att det inte bara är ”möjligt” utan också ”nöd- värdigt” att återvända till en uppdelning av historien i flera ”historier”. Om någonting luktar empirism, så är det just denna mångfald. Inom den historiska kunskapen sanktionerar den ”specialistens” alla gamla ogrundade anspråk. I den sociala praktiken — detta är ett av det socialistiska uppbyggets dramer — uppmanar den den vetenskapliga världen, den ekonomiska teknokratins värld, den politiska världen, idéernas värld och konstens värld till att alla leva enligt sina egna ”nivåer” och specifika ”tempon”. Under tiden organiseras spontant en underjordisk symfoni.

Jag vägrar medge att man kan hävda nivåers ”specifika beroende” av varandra och sedan proklamera det relativa oberoendet hos deras historier. ”Oberoende inom ett ömsesidigt beroende” — är inte sådana ordlekars öde välkänt, när termernas betydelser inte är bestämda? Vi borde kanske dra slutsatsen att vår uppgift är att definiera dem. Men det exempel som Althusser (för en gångs skull) ger övertygar knappast om att distinktionen mellan olika ”historier” skulle kunna vara fruktbar för marxismen.

Exemplet är filosofins historia. Enligt kronologin, hävdas det, följer olika filosofer på varandra. Denna följd är inte lika med filosofins historia. Vem håller inte med om det? Vilket arbete, vilket standardverk förväxlar fortfarande dessa två ting? Det skulle kanske inte spela någon roll om någon av dem gjorde det. En handbok är alltid användbar. Detsamma kan inte sägas om alla konstruktioner. Men vilka är i det här fallet ”historiens” kännetecken? Althusser kräver rigorösa definitioner av: (1) det filosofiska (= det teoretiska); (2) dess bestämda ”tid”; (3) dess ”särskiljande relationer”, dess distinktiva ”sammanfogningar” med de andra nivåerna.

Utmärkta förslag. Men vi har tidigare sett hur avskiljandet av det ekonomiska från det samhällsliga nödvändigtvis leder till en *ideologisk* definition av det förra. Hur kan man

undvika detta när man definierar det filosofiska? Ideologin är en överbyggnad. Vetenskapen bör inte vara det. Men var skall vi placera det "teoretiska"? Vilken grad av oberoende har det i varje ögonblick gentemot de övriga "nivåerna"? För att kunna bedöma detta skulle utöver den nödvändiga *filosofiska gestaltningen* krävas, *historisk information* som förmådde "behärska" hela det relevanta materialet, information av det slag som Marx hade tillägnat sig innan han började tala om ekonomi.

Althusser betar sig nu på rakt motsatt sätt: från sin speciella "relativt autonoma" historia vill han härleda en föregivet "rigorös" definition av "fakta" och "händelser". En "filosofiskt betydelsefull händelse" är något som "åstadkommer en mutation av den förefintliga teoretiska problematiken". Ett "historiskt faktum" är något som "orsakar en mutation" i de existerande strukturella relationerna. Han talar till och med om "filosofiska händelser med historisk räckvidd" och vittnar därmed om hur dramatiseringen av en "naivt sammanställd" historia ständigt tynger det teoretiska språket.

5. Brytningar och historiska förlopp

Det finns i själva verket inte någon händelse som inte på ett eller annat sätt är anekdotisk. Förutom i idealistisk historieskrivning har till och med framträdandet av en Spinoza eller en Marx bara "historisk räckvidd" i och för den (mer eller mindre avlägsna) tid som fäster avseende vid deras tankar. För övrigt kan även *undertryckandet* av deras tankar utgöra historia.

Dessutom, har "strukturella relationer" någonsin förändrats av "ett faktum"? De mest medvetna revolutioner har hittills bara förändrat dem mycket ofullständigt. För att inte tala om tekniker. Papin "inser" ångans möjligheter, och Watt tämjer den, men hans "innovation" måste "inplanteras" för att kunna bli en verklig "produktivkraft". Bland andra faktorer, i en begränsad värld. Var finner vi "brytningen"?

Professionella sensationsmakare tycker om att mångfaldiga "händelser". "Historiska fakta" är högsta mode vid månlandningar och i tider då det byggs barrikader. Det kan invändas: precis, teoretikern måste välja. Men vad skall han välja? Hemmafrun som inte kan eller inte vill betala tio francs för ett kilo bönor, eller hon som faktiskt köper; den inkallade som inställer sig eller den som vägrar att göra det? De handlar alla "historiskt". Konjunkturer beror på dem, de förstärker eller underminerar strukturer. Hur ofullständig dess tolkning än må vara, så är det endast *objektiveringen av det subjektiva* genom statistik som möjliggör en materialistisk historia *massornas* historia, som både behandlar *massiva fakta* om den ekonomiska basen och de mänskliga "massor" som teorin måste "tränga in i" för att kunna bli en effektiv kraft.

Man undrar om inte den som försökt framställa en teori om begreppet historia inte har ägnat så mycket energi åt att attackera en passerad typ av historia att han omedvetet har blivit dess fånge. Efter att ha tillåtit historien att uppdelas på "specialister" börjar han sitt sökande efter "historiska fakta" och betydelsefulla "händelser". En händelse har naturligtvis sin betydelse framför allt genom sin tillfälliga eller bestämbara placering i den serie av händelser i vilken den ingår. Men fastän den marxistiske historikern misstror utsvävningarna hos den "anti-händelse"-reaktion som omvandlat historieskrivningens praxis de senaste fyrtio åren, förblir han trogen dess centrala princip, vilken härrör från Marx. Han kan inte ens verbalt befatta sig med myten om "de dagar som skapade Frankrike" eller ens med "de dagar som skakade världen". Eisensteins *Oktober* slutar med tillkännagivandet: "Revolutionen är slut". Men vi vet mycket väl att den bara hade börjat.

Det går inte att komma ifrån svårigheten genom att utvidga betydelsen hos termen "händelse", genom att använda termen "mutation" för antyda idén om en "brytning". Nuförtiden är vetenskap och teori ordsjuka. De hittar på esoteriska ord för icke-esoteriska idéer; och de ger välkända namn åt ett esoteriskt innehåll. "Händelse" och "krönika" tränger in i matematikens språk under tiden som historikern börjar misstro dem. Gener börjar "fatta beslut", när alla är

överens om att statsöverhuvuden bara tror sig fatta beslut. ”Överbestämning” och ”verkan av en frånvarande orsak” kommer till oss från psykoanalysen, liksom ”mutation” kommer till oss från biologin.

Men duger en term som är myntad för en viss struktur också för alla andra strukturer? Inte ens Marx och Engels var alltid så lyckosamma när de använde jämförelser av den här typen. Schumpeter skrev om Marx att han hade åstadkommit en ”kemisk förening” mellan ekonomi och historia, inte en mekanisk blandning. Jag uppfattade länge bilden som träffande, eftersom jag för länge sedan hade lärt mig i skolan att elementen i en blandning inte förenar sig med varandra, medan en kemisk förening innebär att ett nytt ämne uppstår (i det här fallet den marxistiska helheten). Men vad har den moderna vetenskapen för nytta av en sådan jämförelse? Och på vad sätt kan jag professionellt utnyttja det? Balibar skulle väldigt gärna vilja ersätta ”kombination” med det matematiska ”kombinatorik”. Ändå tvekar han: ”pseudo-kombinatorik”, ”nästan en kombinatorik”, en ”kombinatorik, fast inte i strikt mening” . . .

Vore det inte bättre, eftersom Marx fortfarande är ”ny”, att besluta sig för att behålla de ord som han fann på och hitta på nya där så behövs, utan att låna från andra vetenskaper som i alla fall inte kan tala för vår vetenskap — om de kunde det, varför skulle vi i så fall behöva ”konstruera” den? Den teoretiska kommentaren till *Kapitalet* tycks mig kort sagt ha haft den stora förtjänsten att den visat hur historia alltid skrivits utan ”kunskap” om exakt vad ”historia” är (men detsamma kan sägas om väldigt mycket annat). Om det alltså var bra att ställa frågan, så var det måhända väl oblygt att tro sig ha ett svar på den (detta inte sagt med avsikt att kurtisera gamle Seignobos' positivistiska skepticism).

Det är lika omöjligt att besvara frågan ”vad är historia?” genom teori enbart som genom enbart praktik. Man kan bara på Marx' sätt försöka svara genom en hängiven dubbel ansträngning att tillägna sig, göra ett komplext ämne till ”sitt eget”, vilket alltid kräver ett minimum av teori; och att ”konstruera” det tankeobjekt som svarar mot ämnet, vilket kräver att tänkaren både lämnar ämnet och ändå har det ”närvarande” i sitt medvetande. Ingen forskning utan teori — och det är denna historikerns teoretiska självbelåtenhet som ofta med rätta irriterar filosofen. Men inte heller någon teori utan forskning, annars kommer teoretikern att finna sig anklagad (som ekonomerna nyligen blivit) för att bara jonglera med ”tomma lådor”.

Vid närmare betraktande kan dock lådorna visa sig vara mindre tomma än man trodde, eftersom historiker är mindre empiristiska än man föreställt sig. I stället för att på ett ofruktbart sätt låta nöja sig med negativa konstateranden som ingår i en ideologisk fälla — vore det inte mera förnuftigt att bry sig om några av de framsteg som historiker har gjort? På samma sätt skulle det kanske vara *mer vetenskapligt* att på historikers vis försöka sig på ett *historiskt bokslut* över marxismen, där den inte ”bedöms” i enlighet med våra politiska och moraliska preferenser utan där den ”tänks” som ett fenomen som skall återinsättas i tiden.

Våra filosofer är gärna anti-humanister i sina teoretiska anspråk; ändå verkar de störda av att alltför många marxistiska tänkare och politiska ledare — den helige Lenin dock undantagen — var tillräckligt okunniga om det stora arvet för att försöka leva det som en ”ideologi” snarare än som ”vetenskap”, i ett ”historicistiskt” perspektiv snarare än i ett absolut. Framförallt tycker de att förändringen av världen jämfört med produktivkrafternas accelererande rytm verkar vara en långsam process fylld av felsteg och fasor; när det å andra sidan existerar en teori som skulle göra historien förnuftigt, om den bara vore bättre förstådd. Althusser skriver:

”Den dag då historien existerar som vetenskap i den definierade betydelsen kommer dess tvåfaldiga existens som teoretisk vetenskap och empirisk vetenskap att erbjuda lika lite problem som den marxistiska politiskt ekonomiska teorins tvåfaldiga existens som teoretisk vetenskap och empirisk vetenskap.”

”Lika lite”? Räcker inte det? Den socialistiska ekonomins seger ligger i det faktum att den existerar — många trodde att den var omöjlig — inte i att den är problemfri. Detsamma kan

sågas om socialismen *som helhet*, som ett *produktionssätt i sin linda* — vilket för övrigt kanske gör att termen ”helhet” inte är tillämplig, eftersom den betecknar en global struktur i bokstavligt rumslig mening. Dess upprättande i en fientlig värld är förvisso inte mindre dramatiskt och ofullständigt — kanske till och med mer — efter ett århundrande av tänkande och ett halvsekel av handling än skapandet av den kapitalistiska världen eller den feodala världen. Det tog århundraden för dem att förstå sig själva, århundraden att födas. Napoleon-krigens logik måste ha verkat mycket svår att förstå för de samtida.

Otålighet är inte någon dygd för teoretiker. Nicos Poulantzas är upprörd över de på varandra följande och motsägande tolkningar som Tredje Internationalen gjorde av fascismen. Nåväl! Innan man tolkar måste man studera, måste man se. Kampen ger inte alltid tid för detta. ”Vetenskapens” segrar vinnas i det långa loppet.

Dessa betraktelser går något utöver avsikterna med den här studien. Men de är inte oförenliga med dem. Ekonomi, sociologi och historia (marxistisk eller icke-marxistisk) har alltid varit utsatta för nuets ”överbestämmande” tryck. Under positivismens era försvarade de sig mot ett sådant tryck, argt och naivt. Idag har de alla blivit *tillämpade* vetenskaper, *praktiska* vetenskaper, vare sig det rör sig om politologi, empirisk sociologi eller diverse prognostiseringar, vare sig de accepterar existensen av klasskamp eller bekänner sig till ”konsensus”. Historie-skrivningen följer deras exempel. Det är lika viktigt för den att förklara Fidel Castro som att förklara Hernan Cortés. Detta framgår tydligt av våra tidskrifter.

Denna det nuvarandes närvaro i det förflutna och det förflutnas i det nuvarande strider inte på något sätt mot Marx' *anda*. Det är till och med ett av dess väsentliga kännetecken. Men detta gäller bara *under vissa villkor*, vilket för oss tillbaka till vårt argument. Stämmer vårt sätt att se på det förflutna, medvetet eller ej, med Marx' kunskapsteoretiska landvinningar? På åtskilliga väsentliga punkter och på en i synnerhet — frågan om den *historiska tiden* — bidrar Louis Althusserns arbeten till att göra oss medvetna om våra luckor, våra lojaliteter och vår trolöshet, men också om några av våra framsteg.

6. Är historikerns tid ”lineär”?

I sin diskussion om ”historisk tid” varnar Althusser för två sammanhängande avgrunder: det sunda förnuftets och den historiska forskningens ”homogena och kontinuerliga” tid å ena sidan; och Hegels tid, ”väsentliga tidsavsnitt”, det ”historiska nuet”, tidens kontinuitet och ögonblickets enhet å den andra.

Beträffande den andra avgrunden vilken historiker tar så lätt på sin uppgift att han accepterar de ”absoluta horisonter” som filosoferna nu återupprättat? Vad angår den första så finns det olika slags kontinuitet. Fysikernas tid räknas i miljondelar av en sekund; idrottsmännens tid i tiondelar. Livets tid har av tradition mätts i dag och natt, vinter och sommar, sådd och skörd, magra år och feta, avstånd mellan födslar, förväntade dödsfall. Historisk demografi ger många lärdomar när det gäller skilda tidsbegrepp. För människor som har sjuttio år bakom sig är tiden inte längre densamma som för människor som levat i trettio. Lika lite som indianens tid är densamma som eskimåns.

I den mån den mekaniska periodiseringens misstag begåtts så har det gjorts av ekonomer som i sin iver att mot historikerns tidsbegrepp ställa en ”objektiv” tid delat upp sina tidsserier i decennier eller halvsekel utan att inse att de därmed förstör seriernas innebörd, till och med från den enklaste matematiska sannolikhetsaspekt.

Jag vill gå ännu längre. Det är traditionell historieskrivning som ”konstruerat” tiden — det gäller till och med de gamla analverken och skolastiska krönikorna. Händelser, regentlängder, eror: detta var ideologiska men ingalunda homogena konstruktioner. Hur många myter krossades därför inte, hur många texter profanerades inte när kronologiskt intresse blev en *kritisk* verksamhet! Detta är också en del av ”lärdomshistorien”, av ”kunskapsproduktionen”.

När å andra sidan Michel Foucault går vilse på det ekonomiska området både i sin egen kronologi och i tiden överhuvud taget så slutar det med att han skriver inte arkeologi, inte historia, inte vetenskap och inte epistemologi — utan litteratur.

Att göra dateringar för daterandets skull är bara en (användbar) minnesteknik. Att ”göra intelligenta dateringar” är historikerns plikt. Ty *medvetenheten om tidsföljder och relativa varaktigheter är ett allt annat än naivt givet datum*. Den uppstår inte ur naturen och myterna, utan *mot dem*. Hur kommer det sig att Althusser som sluter sig till att historiebegreppet bör identifieras med tidsbegreppet inte har fattat den fulla innebörden av termen *krono-logi*?

Istället övervärderar han med hänvisning till Hegel betydelsen av *periodiserings*begreppet:

”På denna nivå skulle sålunda historievetenskapens hela problem bestå i indelningen av detta kontinuum i enlighet med en *periodisering* som svarar mot successionen av dialektiska helheter. Idéns moment existerar i det antal historiska *perioder* som tidskontinuet med exakthet indelas i. På detta sätt tänkte Hegel bara i sin egen teoretiska problematik det viktigaste problemet i historikerns praktik, det problem som exempelvis Voltaire uttryckte när han skilde mellan Ludvig XIV:s tidsålder och Ludvig XV:s; detta är fortfarande den moderna historiografins största problem.”

Man kan säga att historien efter att ha skilt den från myterna spontant tenderar att *systematisera* kronologin. Det är märkligt att den skulle bli klandrad för det. Efter revolutionen har fransk historieskrivning försökt utföra denna systematisering på grundval av begreppet *sociala klasser*. Till och med vår skolboksperiodisering (Antiken, Medeltiden, Nya tiden, Samtiden) förmedlar följderna av de tre huvudsakliga *produktionssätten*, varvid ”Nya tiden” svarar mot förberedelserna för det tredje produktionssättet genom den merkantila ekonomins triumf. Detta schema är eurocentriskt, illa konceptualiserat och naivt indelat efter ”brytningspunkter” av den typ som Althusser älskar, såsom 1492 och 1789. Det visar emellertid i någon mån den väntade konvergensen mellan ”praktiska” tillvägagångssätt och teoretiska ”konstruktioner”.

I *Kapitalet* har Marx givit oss en ”tidskonstruktion” på det ekonomiska fältet, och den är inte linjär utan komplex, en ”tid av tider” som inte kan mätas mot vardagens klocktid men som är anpassad till varje grundligt begreppsliggjord operation (arbete, produktion, olika kapitalformer som avlöser varann . . .). Man har ofta låtsats inte lägga märke till denna upptäckt. Men vilka har införlivat den logiska slutsatsen av denna temporala konstruktion — kapitalismens tid — om inte moderna ekonomer? Om detta åter var Marx' väsentliga nyskapelse så skulle den säkert förklarats vara accepterad, förbättrad och överträffad.

Men det var det inte. Den bestod snarare i Marx' demonstration av att ”växelföljder” och ”cykler” (och naturligtvis även ”revolutioner”, trots vissa anspelningar på ordets dubbla mening) aldrig leder tillbaka till sin utgångspunkt, utan *skapar nya situationer inte bara i ekonomin utan i den sociala helheten*. Detta är den svårighet som filosoferna vill utnyttja. Men att tala om ”skapande tid” har ingen innebörd (jag har själv en gång varit dum nog att göra det). Levi-Strauss föreslår ”kumulativ historia” och ”varm historia” (för att undgå problemet). Det är inte lätt att ge namn åt det som får det nya att uppstå ur det gamla.

För fysiker är detta betydelselöst och biologer kan nöja sig med att filosofera över det, ty deras stoff förändras inte med rytmen hos människors liv. Men historikerns domän är *själva förändringen, förändringen på strukturnivå lika väl som på de partikulära ”fallens” nivå*. För historikern är frestelsen att söka efter stabilitet en *ideologisk* frestelse som har sin grund i rädslan för förändring. Men han kommer inte undan: förutom några spillror på väg att försvinna lever människorna i samhället inte längre i förhistorien — en term vars själva myntande visar att *begreppet historia själv har en historia* som inte är så enkel som Althusser tror. ”Historisk tid” innefattar på sin höjd sex tusen år. Några få århundraden formar våra välkända horisonter, två eller tre är uttömmande för vår ekonomi och vår vetenskap. Den ”långa varaktigheten” är inte så särskilt lång. Mellan den och ”händelsen” finns den vanliga

tidens gåta.

Althusser håller med om att "historikerna börjar ställa frågor" angående allt detta, ja t.o.m. att de gör det "på ett mycket anmärkningsvärt sätt". Men, fortsätter han, de nöjer sig med att *konstatera "att det finns"* långa, medellånga och korta tidsrymder och att notera de störningar som följer av deras växelverkan snarare än att uppfatta dessa som produkten av en härskande totalitet: produktionssättet. En kritik på tio rader och tre namn inom parentes (Febvre, Labrousse, Braudel): räcker det verkligen för att sätta nutida "historisk praxis" i relation till (1) historisk tid, (2) till Marx?

Sanningen att säga får man intrycket att åberopandet av dessa tre namn för Althusser bara är en *förevändning*. Hans kritik avser i själva verket all historieskrivning från begynnelsen och innefattar nästan alla nu levande historiker. Jag menar inte att en sådan hållning nödvändigtvis är oberättigad, men den inbjuder till en mycket omfattande undersökning: det skulle vara högst värdefullt att känna till vilken plats det Althusser praktfullt beskriver som "den officiella krönikans eleganta sekvenser vari en disciplin eller ett samhälle uteslutande speglar sitt goda samvete, dvs. maskeringen av sitt dåliga samvete" har i klass-och populärkulturen, från akademisk historia till tv-teater.

Men det skulle innebära en världsomfattande undersökning. Och ytterligare en — ännu svårare — av den "sanna historieforskningens" utveckling, dess egentliga betydelse och position, *under antagandet att det vore möjligt att definiera en sådan och finna den tillämpad i praktiken*. På denna punkt skiljer sig Louis Althusserns förhoppningar från våra ifråga om möjligheten av *en historisk tidskonstruktion, en konstruktion i Marx' mening*. Jag skall här utveckla detta genom att ta i betraktande de tre historiker Althusser nämner och min egen personliga erfarenhet. Jag är emellertid fullständigt medveten om begränsningen hos de resonemang som följer i förhållande till vidden av dessa frågor: (1) *vilken var och är historieforskningens historiska funktion som ideologi?* (2) *vilken roll har historien nu och vilken kunde den ha som vetenskap?*

A. Michel Foucault eller Lucien Febvre? Kunskapens tider

Michel Foucaults arbete är det enda som inspirerar Althusser till ett positivt omdöme; denne har enligt hans mening upptäckt en "sann historia" som är osynlig i det ideologiska kontinuet hos ett lineärt tidsbegrepp av den typ som är möjligt att stycka upp. Han har upptäckt "absolut oväntade kronologier", "nya logiker", i förhållande till vilka hegelianska schemata (här kommer de igen!) inte har annat än ett "högst approximativt" värde, och detta bara "på villkor att de ges en approximativ användning som motsvarar deras approximativa natur". I korthet rör det sig om ett arbete som inte genom abstraktion utan i abstraktionen konstruerat ett *historieobjekt, genom att identifiera det*, och därigenom skapat begreppet för *dess historia*.

Om Althusser när han skrev dessa rader bara känt till den Foucault som skrivit *Historie de la Folie* och *Naissance de la clinique* så vore jag beredd att dela hans entusiasm. Men om *varje "kulturell formation"* kräver sin "egen tid" av detta slag — vart tar då den samhällsliga helhetens tid vägen? När jag läste det första av dessa arbeten upplevde jag en känsla av "instängdhet" som visserligen överensstämmer med ämnet, men också beror på dess *avskildhet*. Jag fann denna otillfredsställelse *marxistisk*.

Sedan dess har Foucault i storslagna arbeten generaliserat sin metod på ett sätt som får svagheterna att framstå tydligare än dygderna. Som utgångspunkt tjänar några auktoritära hypoteser. När det blir fråga om bevisföring upptäcker man — på varje punkt där man har någon kunskap — motstridiga data, tendentiösa texttolkningar, en okunnighet så stor att den måste vara avsedd och otaliga *historiska orimligheter* (ett fruktansvärt omdöme). Överhuvud taget är Foucault alltid beredd att utan förvarning ersätta det "epistem" han diskuterar inte med konstruerade begrepp (vilket man skall vara tacksam för) utan med *hans privata lek med*

liknelser. I samband med Michelet talar Althusser om ”delirium”. Foucaults talang är av samma slag. Men i ett val mellan de två delirierna föredrar historikern Michelet. Michel Foucaults anspråkslöshet förlåter säkert denna jämförelse.

Lucien Febvre förefaller oss stå mycket närmare Marx. Men var placeras han av Althusser? Bland de lineära tidsavsnittens sammanfogare som är så illa anpassade till historiens helhet? Ingen klassificering stämmer sämre på honom. Bland de vackra officiella framställningarnas upphovsmän? Ingen undgår väl helt att påverkas av dem — men vem har raserat fler sådana än Febvre? Var kan man när allt kommer omkring finna bättre exempel på ”oväntade tidsbegrepp”, ”den empiriska historiens raka motsats” eller ”identifierade historiska objekt” än i hans verk? Är inte den otroende ett lika legitimt historiskt objekt som galningen? Är Febvres ”mentala utrustning” otjänlig för ”produktion av kunskaper”?

Det är typiskt för vår tid att nämna Lucien Febvre inom parentes mellan ett fördomande av Michelet och ett förhålligande av Foucault bland dem som ”började ställa de rätta frågorna”, typiskt för en tid så upptagen av kommunikationsproblem att var och en bara förstår ett språk: sin egen ”utbildnings” språk. Det är knappast av en slump vi har kommit att läsa in så många avskilda ”kulturer” i det förflutna. Man borde undersöka vilka krisdrabbade epoker som präglas av liknande avbalkningstendenser.

Febvres 1500-tal är inte slutet: Luther, Lefèvre, Marguerite, Rabelais, de Périers: alla framträder de inom de exakta gränser som den ”överbestämmande” helhetens sammanhållning upprättar. Men *denna helhet befinner sig i rörelse*. ”Man bedömer inte en revolutionär epok efter dess medvetande om sig själv.” Historikern måste visa detta mot sin egen tids ideologi, den härskande ideologin. Om han lyckades med det så var det därför att han först gjort 1500-talets samhälle till ”sitt”, *alla dess nivåer*, och för att han hållit det ”närvarande” genom en *konkret men inte empirisk* forskningsprocess; den har nämligen systematiserats i kampen för en problematik i motsatsställning till den historiska positivismens, för massiva fakta istället för punktfakta, för sann noggrannhet istället för falsk lärdom. I denna kamp genljuder ofta klangen av Marx' misslythet.

”Sann historia” kan på detta sätt framträda ur *praktik* och *kritik*, inte ur en förkonstlad ”stränghet” men ur en riktig skärpa som manifesterar sig i *frånvaron av varje orimlighet*. Lucien Febvre kallade sig aldrig teoretiker eller marxist. Men det föll honom aldrig in att (som Foucault i förbigående gör i *Les mots et les choses*) innesluta Marx i 1800-talet som i ett fångelse.

B. Struktur och konjunktur: Labrousse's tidsbegrepp

Ernest Labrousse's tydligare släktskap med marxismen ger honom ingen särställning hos Althusser. Kritiken mot Labrousse verkar ytterst ta sikte på *all konjunkturhistoria* som sådan. Men Althusser träffar illa, ty denna kritik tycks helt förbise den väldiga tradition från Vico till Kondratieff, från Moore till Åkerman, från Levasseur till Hamilton (Simiand icke att förglömma om man vill vara gallocentrisk) som genom indexobservationer gör anspråk på att förklara sambanden mellan cykler och utveckling, mellan *naturlig, ekonomisk* och *historisk tid* — dvs. den *riktiga problemställningen*.

Har detta gjorts som en funktion av ”vulgärtiden” eller av den marxistiska ”helheten”, ”produktionssättet”? Här stöter vi på en verklig svårighet. Förvisso förekommer det att konjunkturhistorien genom framställningssättet, ytliga kommentarer eller handboksmissig vulgarisering tycks göra historien till en produkt av tiden (vilket är nonsens) istället för att göra tiden (dvs. dess olikformiga fördelning, dess differentiering) till ett resultat av historien (dvs. de sociala relationernas i rörelse stadda spel inom strukturerna). Mot detta har en marxistisk invändning redan riktats av Boris Porchnev, som vid första anblicken — felaktigt — inbegrep Labrousse's verk. Förhållandet mellan en konjunkturrell och en marxistisk behand-

ling av historien behöver sålunda preciseras.

Marx själv kan vara oss behjälplig härvidlag. Ta t.ex. hans sätt att behandla 1850-talets ekonomiska uppgångsår ("det-ta samhälle tycktes svinga sig upp till ett nytt utvecklingsstadium efter upptäckten av Californiens guldgruvor . . ."); de förhoppningar han delade med Engels vid varje kapitalistisk kris (en naivitet som är förlåtlig för handlingsmänniskan); hans upprepade hänvisningar till den långa ekonomiska expansionsperiod som efter de stora upptäckterna tjänade som de borgerliga samhällenas uppskjutnings-ramp; hans intresse för Tookes *History of Prices* och hans förebråelser mot Hume för att ha behandlat antikens penningekonomi utan stöd av statistik; eller ta slutligen den systematiska analysen av "cykler", som är mycket "modernare" än man brukar göra gällande. Allt detta hindrar en från att ställa Marx i opposition till konjunkturihistorien likaväl som att betrakta denna som en innovation i förhållande till Marx. Det som bör kontrasteras mot honom är de underliggande *teoretiska grundvalarna* och de ofta flyktiga *historiska slutsatserna* hos olika konjunkturihistoriska riktningar.

Iakttagelsen av den ekonomiska aktivitetens *verkliga rytmer* måste utgå från en *strikt konceptualisering* av det iakttagna. Man har alltför länge nöjt sig med att observera nominalpriser här och penningpriser där, produktionsvolymen här och börstendenser där, långsiktiga tendenser här och kortsiktiga där, utan att tillräckligt klart ställa frågan om vad som varit *index* och vad som varit objekt och vilken *teori* som förbundet objektet med index. För länge sedan kritiserade jag Hamilton för att när det gällde de långsiktiga tendenserna ha sammanblandat kapitalackumulering med avståndet mellan nominalpriser och löneaggregat (vilket inte betyder att Marx var okunnig om begreppet "inflationsprofit"). En kategori, ett mått är bara giltigt för en viss tid. Mot Marzcewski (eller Fourastié) vidhåller jag åsikten att man inte bör söka efter 1970 års motsvarighet till 1700-talets löner. Slutligen kan man genom att eliminera en tendens i avsikt att isolera en annan åstadkomma statistiska mirakel. Också "konstruktionen" har sina fallgropar.

Det är p.g.a. detta som de mest klassiska konjunkturörelserna kan ifrågasättas, och för att bli medveten om vår teoretiska blottställdhet inför Kondratieffcykeln räcker det med att läsa Gaston Imberts *Des Mouvements de Longue Durée Kondratieff*. Som den monetära krisen visar är de medellånga cyklerna inte under kontroll, medan kapitalismen däremot efter Harvardempirismens tillkortakommande lyckats tämja de kortaste cyklerna. Vissa har redan kastat dem överbord. Men i egenskap av ett längre skedes *ekonomiska tid* inom ett produktionssätt utgör det en del av motsvarande *historiska tid*. Historikern kan inte lämna konjunkturernas labyrint.

Althussers hjälp är inte alltid särskilt upplysande när det gäller att göra Marx till vägvisare: att ersätta "olikheter" ("variétés") med "variationer" (variations) eller "ingripanden" ("interférences") med "sammanflätningar" ("entrelacements") blir ju bara en lek med ord om man inte ger något exempel. Och om vi i *Kapitalet* bara finner *ekonomisk tid*, var skall vi då finna de övriga "nivåernas" "differentiella tidsbegrepp"? Man framhåller för oss att

"vi måste betrakta de temporala strukturernas skillnader som och *uteslutande som* lika många objektiva indices för artikulationssättet hos de skilda elementen eller de skilda strukturerna inom den totala helhetens struktur . . . det är i enheten hos helhetens komplexa struktur som vi kan tänka den s.k. underutvecklingens, framåtskridandets, överlevnadens och den .ojämna utvecklingens begrepp, som *samexisterar* i den närvarande historiska strukturen: *konjunkturrens* närvaro."

Struktur-konjunktur: har inte detta blivit en typisk planritning som inte garanterar något i sig, men som ändå distanserar forskningen från den kvantitativa empirismens traditionella "vackra sekvenser".

Nå, vi känner till var "brytningen" mellan Simiands konjunkturrella ekonomism och en strukturella konjunkturalism närmare Marx är belägen: i Ernest Labrousse's verk. Vad har det

att säga oss om olika ”temporaliteter”?

Om man tolkar Labrousse som att den franska revolutionen uppstod i ”mötet” mellan en *lång tidsperiod*, 1700-talets ekonomiska uppgångsperiod, en *medellång tidsperiod*, 1774-88 års intercykliska depression, och en *kort tidsperiod*, 1789 års priskris som kulminerar — nästan för bra för att vara sant — i juli månads *säsongsmässiga* paroxysm, så förefaller hans framställning på ett mekanistiskt sätt förklara revolutionen som en kausal-kedja av lineära tider som helt enkelt sammanfaller. Men handlar det verkligen om det?

I själva verket är den statistiskt observerbara *korta cykel* som bestämmer det franska 1700-talets ekonomiska och sociala verklighet *det feodala produktionssättets ursprungliga cykel*, vari (1) produktionens grund förblir agrar; (2) den grundläggande produktionstekniken än nu inte dominerar den slumpmässiga produktionscykeln; (3) de vederbörliga fordringarna på producenterna *borde* regleras i enlighet med produktens storlek; (4) allmosor och särskilda avgifter *borde* begränsa den mest skriande misären under dåliga år.

Men denna förkapitalistiska ”tid” *samexisterar* under 1700-talet med andra, vilka utan att ännu vara typiska för det framtida produktionssättet i likhet med ”industricykeln” ändå är en del av det och bereder väg för det: (1) en *lång period* präglad av förberedande ackumulation av penningkapital av direkt eller indirekt *kolonialt* ursprung, som skapar en penningbourgeoisie och förborgerligar en del av adeln; (2) möjligheterna under *en medelperiod* att *kommersiella depressioner* uppstår (marknadskriser och prisdepressioner) som berör och upprör ett ökande antal bönder, egendomsägare och företagare vilkas produkter framdeles indragits i den kommersiella cirkeln och blivit ”varor” — samma skikt vars intressen bjuder likhet inför lagen, marknadsfrihet och de feodala strukturernas undergång; (3) slutligen på *kort sikt* ”den gamla sortens kriser”, mindre mördande än på svältens tid men med en spekulation i knapphet som i mindre utsträckning hålls tillbaka av administrativa taxeringar och kyrkliga omfördelningar; genom att utarma och proletarisera fattigbönderna vänder dessa kriser dem samtidigt mot de feodala pålagorna, de kungliga skatterna och de fria marknaderna.

Kan man finna något bättre exempel på ”sammanflätningar av skilda tider” som ”ett produktionssätts utvecklingsprocess”, betraktad som ett produktionssätts övergång i ett annat, än den konjunktion av ”specifika tider” som i juliaugusti 1789 utmynnade i den ”händelse” som kastade samhällets juridiska och politiska struktur över ända?

Jag vet att Althusser är professionellt intresserad av vetenskapens och filosofins tider; ändå gör honom hans berättigade änglan inför nutiden ännu mer intresserad av ord som ”efterbliven”, ”framskriden”, ”överlevnad” och ”underutveckling”. Genom att i sin definition av ”konjunktur” skriva ett ironiskt ”så kallad” framför dessa ord har han velat understryka det absurda (och den ideologiska faran) med en terminologi som förutsätter modeller och mål och på så sätt påminner om en tågtidtabell. Och visst är hans ironi berättigad ifråga om många av de statistiska årsböckernas älsklingsdiagram, vilkas dollarper-capita-kurvor, investeringsprocent eller antal-vetenskapliga-tidskrifter lätt ger intrycket att vissa länder befinner sig på mistralexpressen medan andra åker lokaltåg.

Denna korrekta kritik av det verbala skrävlet hos de härskande klasserna och deras ekonomer och av vissa kvantitativa kriteriers förskevande bild bör likväl inte få väsentliga marxistiska principer att falla i glömska: (1) teknikens och ekonomins *primat*, syntetiserat i arbetets produktivitet; (2) nödvändigheten av *kvantifiering* för att undvika vaga beskrivningar; (3) den *betydande verklighet* som utgörs av *olikheterna i den materiella utvecklingen*. Marx glömde aldrig Englands försprång och USAs möjligheter, Lenin hade sitt begrepp om ”ojämn utveckling”. Man måste kunna gå utöver den lineära tiden. Det räcker inte med att fördöma den.

Anta (som *teoretiska* hypoteser) en *tidsförskjutning* mellan en institutionstyp, en tankeform,

ett ekonomiskt förhållningssätt eller en viss samhällsmoral å ena sidan och å den andra *produktionssättet* som *vi antar fungerar*. Skall vi då säga att ”moralen”, ”förhållningssättet”, ”tankeformen” etc. är ”framskriden”, ”efterbliven”, har ”överlevt” eller har ”autonom rytm”? Vore det inte bättre att säga: I vilken utsträckning fungerar detta produktionssätt i enlighet med sin egen modell? På vilka områden? Med vilken varaktighet? Inom vilka sektorer är det en effektiv helhet (*redan*, om det håller på att konstituera sig; *ännu*, om det befinner sig i nedgång)?

Det är på detta sätt man måste förstå en ”konjunktur” i ordets fulla betydelse (inte i Simiands ”meteorologiska” bemärkelse). Den förser oss med ett flertal ”specifika tider”. I min egen forskning om Spanien har jag alltid avslöjat *strukturella kontraster* som härrör från *ekonomiska rytters egenart*. I det lilla Katalonien har jag lyckats urskilja ända upp till tre olika rytmer i produktionssättets anpassningsprocess. (*La Catalogue dans l'Espagne Moderne: Recherches sur les Fondements Economiques des Structures Nationales*, Paris 1962) Under livsmedelskrisen 1766 organiserade upprorsmännen, prästerna och agitatorerna inofficiell beskattning åberopande sig på en rätts-, moral- och egendomsuppfattning som stammar från 1100-talet, samtidigt som de mindre köpmännen när det gäller fri företagsamhet eller korrekt prisbildning talar Samuelsons språk. Tidernas egenart är här också en *klassernas egenart*. Ett studium av ”industricykeln” är inte mindre talande. Den försvinner i en socialistisk ekonomi, medan jordbruksteknikens långsamma omvandling länge bibehåller den ”gamla tidens cykel” på landsbygden. Men varje försök att återupprätta marknaden som ”regulator” får snabbt ”industricykeln” att återuppstå med inflation som kännetecken. Och när samma cykel å andra sidan elimineras under kapitalismen så innebär det att kapitalismen avlägsnar sig från sin egen modell. *Sektorie*ll inplantering av omvandlingar, *klassmässig* inplantering av överbyggnader och *rumslig* inplantering av ”helheter” yppas alla av ”objektiva indices”.

Detta slags analys tillåter en att gå från teorin till enskilda ”fall”. Den kan fr.a. när det gäller övergångsprocesser bidra till uppbyggnaden av teorin. Den kan inte klandras för att betrakta tiden utan hänsyn till begreppet produktionssätt: den refererar kontinuerligt till det. Om man däremot söker efter en ”specifik tid” för varje ”nivå” är risken stor att denna referens försvinner.

C. Struktur och varaktighet: Femand Braudels tidsbegrepp

Namnet på den tredje historikern som Althusser citerar var oundvikligt. På grund av en med rätta berömd artikel, som utan tvivel givit upphov till hans missuppfattning: ”La Longue Durée” publicerad i *Annales*. När Fernand Braudel efter trettio års praktik tar sig för att teoretisera utropar filosofen: se, han *börjar* ställa *sig* frågor. Inte alls! Braudel *avslutar* 1958 med att formulera *andras frågor*, förargad och retad av deras ointresse för historikernas upptäckter:

”de andra samhällsvetenskaperna är illa informerade, och samtidigt som de tenderar att missförstå historikernas arbeten missförstår de en aspekt av den sociala verkligheten åt vilken historievetenskapen är en god *tjänarinna* men kanske inte alltid en flyhänt *försäljerska*: det gäller den sociala varaktigheten, de flerfaldiga tider och oförenliga motsatser som präglar människors liv / . . . Ännu ett skäl att med kraft framhålla historiens betydelse och användbarhet, eller ännu bättre: betydelsen av dialektiken hos denna varaktighet sådan den friläggs av historikerns *hantering* och *upprepade iakttagelse* . . .”

Hantering, iakttagelse, arbeten, tjänarinna, försäljerska . . . Dessa ord måste ha misshagat vår teoretiker. Jag noterar också de ord som torde ha fått honom att klassificera Braudel bland den lineära tidens ännu ej befriade slavar: summeringen av dagar, förhålligandet av konjunkturen, jordens rotering, tidsmätt, tid som är identisk med sig själv, och i pluralis tider som sammanfogas utan svårighet och låter sig mäta med samma mått allt detta i motsats till Bachelards sociologiska tid. Men är det verkligen så svårt att uppfatta lockbetet i en kritisk eller glimten i

en ironisk formulering? Althusser ser inte denna artikel i sitt sammanhang. För honom är kunskap om historia inte mer historisk än kunskap om socker är söt. Nonsens! Kunskapen om denna kunskap konstituerar sig alltid *historiskt* såväl hos Braudel och Althusser som hos Marx (som var väl medveten om det).

År 1958 ställer Braudel frågan om vilket öde hans eget bidrag till denna kunskap rönt: den ”långa tiden”, ”geohistorien” uppfattad som ett rummets intryck på tiden. En betydelsefull fråga som han återvänder till tolv år efter publiceringen av *La Méditerranée et la Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II* (1949, reviderad och utökad upplaga 1966) på grund av *andra riktningar*, inbegripna eller ej i den ”historiska praktiken”.

Implicit ironiserar Braudel över ”förhållandet” av konjunkturen därför att han fruktar att det kan leda till en återgång till ”händelsen”. Labrousse har passerat från sitt ”långa 1700-tal” (*Esquisse des Mouvements des Prix et des Revenus en France au XVIIIe Siècle* från 1933), börjat på nytt med en förrevolutionär ”intercykel” på mindre än femton år (*La Crise de l'Économie Française à la Fin de l'Ancien Régime et au Début de la Révolution* från 1944) och därpå gjort en lysande summering av revolutioner utförda på ”kort tid”: 1789, 1830 och 1848 (uppsatsen ”Comment Naissent les Révolutions” från 1948). För detta får han ett vänligt stickord om ”yrkesknep”, om ”historikern som regissör”. Enligt Braudel bör historikern placera sig *ovanför* de ”braskande nyheterna”. Om man svarar honom att historikerns hantverk består i att just placera in händelsen i strukturernas dynamik, skulle han hävda att man genom att göra så till slut alltid offerar strukturen för händelsen.

Han kunde bekymra sig mindre om den ”långa tiden”. Men här har han blivit överflyglad. Idag finns det en ”antropologi” som söker efter invarianser i sociologiska ”atomers” strukturella logik och ekonomer som upptäckt dygder hos ”kommunikationens” kvalitativa matematik. Braudel är alltid öppen för ”det senaste” och skulle säkert låta sig tjusas. Dessa nymodigheter går i hans riktning, i riktning mot motstånd mot förändringar. Men han älskar sin hantering. Historikern välkomnar ”lång tid”. Om tiden försvann helt och hållet skulle också han göra det.

Därför föreslår Braudel benämningen struktur för ”en säker sammanfogning, en arkitektur, men ännu mer en verklighet som motstår tidens tand och sköljs bort med yttersta långsamhet”.

Teoretikern gör nog ännu en sur grimas. ”Säker”, ”ännu mer” — det låter inte ”rigoröst”. Och hur det än förhåller sig med verkligheten så är det inte ”tiden” som nöter den utan ”något” som eroderar den ojämnt beroende på vilken verklighet det gäller. Det är detta ”något” som utgör problemet.

Men om en verklighet varar längre än en annan kommer den att omsluta den senare, och det är denna term ”omsluta” som Braudel väljer och ger en tolkning som vetter mot dess matematiska innebörd, för att beteckna de geografiska och biologiska präglings, den teknikens vanmakt varpå han byggde den ”långa tiden” och vari han före Foucault inkluderade de ”andliga gränserna”, de ”mentala ramarna” som också är den ”långa varaktighetens fångelser”.

Kan man låta bli att ställa dessa idéer i relation till Marx då Braudel öppet hänvisar till honom som den förste som skapat ”historiska modeller” och framhåller inom vilka sektorer han försökt följa dennes om inte metod så dock exempel? Att dessa hänvisningar inte riktigt övertygar beror på att Marx enligt min mening aldrig tänkte i termer av *partiella* modeller; i den mån modellbegreppet tillämpas på monetära kretslopp är det inte marxistiskt, vilket däremot begrepp som ”kris” och ”mental utrustning” är även om de inte gör anspråk på att vara ”modeller”.

Detta betyder emellertid inte att marxistisk historievetenskap inte skulle behöva bry sig om de problem som Fernand Braudel ställer i sina arbeten och i denna artikel: natur, rum, resistent

strukturer, a-historiska strukturer (om det finns några sådana) — vad skall historikern göra med dem?

(1) *Naturen* först. I den enda text av Marx som kan betraktas som ett utkast till en avhandling om historien — *Grundrisse* — erinrar han slutgiltigt att självfallet ”utgångspunkten är de naturliga faktorerna, subjektivt och objektivt”. Och hans grundläggande definition av produktivitet nämner också ytterst de ”naturgivna villkoren”. Sist men inte minst. Ty en dialektik mellan människan och naturen kan svårligen underskatta ”naturbetingelserna”.

Mot dem kan man bara *ställa tekniken* (och sedan vetenskapen). Mellan två tekniska framsteg är produktionssättet instängt innanför de av dem markerade *begränsningarna*. Den femte av de ”punkter som inte får glömmas” i 1857 års *Inledning* — ”dialektiken hos begreppen produktivkraft (produktionsmedel) och produktionsförhållanden, en dialektik vars gränser måste bestämmas, och som inte upphäver de verkliga skillnaderna” — visar t.ex. hur man ifråga om det tjugonde århundradets Europa borde analysera fortbeståndet av ”den gamla sortens kriser” i ett flertal produktionssätt.

Att tänka historien geografiskt är alltså inte i motsättning till marxismen. Men det vore mer marxistiskt att tänka geografin historiskt. Hur skall vi i ”varaktigheterna” kunna urskilja de poler där människans besittningstagande utövas mest effektivt? Medelhavsområdet överflödar av dem. Men de ”omsluts” av öknar och berg. Sköna föremål att ”identifiera”, att ”konstruera” för en (dialektisk) historieforskning, objekt som Althusser inte varit tillräckligt medveten om för att ens diskutera.

(2) *Rummet* sedan. Också det ett *objekt att konstruera*. Teorier härom har skisserats och utarbetats, vilket Braudel uppmärksammat till skillnad från Althusser. I dessa har gamla försök av geografer, ekonomer och andra tänkare preciserats, ibland karikerats. Människor, byar, städer, åkrar och fabriker har inte utplanterats ”hur som helst” och vi borde kunna upptäcka en logik i deras placering. Detta kan ge inspiration till många matematiska, grafiska och kartografiska övningar som inte bör föraktas. Men om historikern kan lära av dem så har han också lärdomar att ge.

En organisering av rummet i människans tjänst, en ”viljans geografi”, är tänkbar; det är en uppgift för den dag som följer efter morgondagen. Man kan också tänka sig en ny kapitalism i ett nytt rum, som utbreder sig utan någon global plan, bara i enlighet med sin egen logik. Så förhöll det sig nästan med fallet USA (som Marx ofta påpekade). Utvecklingens tryck är mycket kraftfullt. Man börjar nu uppleva den som monstruös — så till den grad att dess ”ekologi” har blivit någonting mystiskt.

I de gamla länderna är problemet emellertid mer sammansatt. Historien är där inte bara en sammanflätning av tid utan också av rum. Logiken hos en bretagnisk by är inte Nürnbergs logik som i sin tur inte är densamma som Manhattans. 1800-talet fläkte upp det medeltida Paris och smutsade ner Marais. 1900-talet räddar Marais men raserar Paris' Hallar. För Barcelona tog det fem århundraden att expandera utanför murarna, Cerda-planen skapas och vanställs strax därefter. Den latinamerikanska staden har den form av cancer som kallas *favelas* och *barridas*. Medelhavets periferi har blivit ett rekreationsställe som tvekar mellan tält och skyskrapor. Vedel-planen ålägger två tredjedelar av Frankrikes odlingsbara jord bestämmelsen att bli fritidsområde. I denna värld finns inte längre någon lång varaktighet.

Men landskaps- eller urbaniseringshistorikern förlorar sig i förhistoria eller kollektiv psykologi. Och rummet faller i den empiristiske sociologens eller teknokratens klor, om det nu lyckas rädda sig undan spekulanten.

Åtskilt från tidsbegreppet passar rumsbegreppet illa för de gamla länder där varje produktionsstadium och varje samhällssystem har haft sina egna städer och åkrar, stugor och palats, och varje historisk helhet vilar så gott den kan i .arvet efter en annan. En ”sann

historia” borde genom att ställa upp balansräkningar och analysera mekanismer bidra till att *konstruera* — i konkret mening denna gång — en tänkt kombination av förfluten tid och framtid. Socialismen kan göra anspråk på vissa framgångar på detta område. Det vore intressant att veta i vilket beroendeförhållande (om något) de står i förhållande till det marxistiska begreppet om denna kombination.

(3) *Historisk tid och kamp mellan grupper* är ännu en sammanställning. Genom att assimilera historia med klasskamp skapade Marx och Engels ett långvarigt missförstånd ifråga om sina tankar. Man har trott att de försmådde politiska grupperingars etniska grundvalar. Och detta missförstånd var först till gagn därigenom att det avvisade ett ideologiskt historiebegrepp grundat på kungars makt och nationers krig.

Men i Marx' och Engels' brevväxling och i deras journalistisk förekommer orden tysk, fransk, engelsk, turkisk och rysk lika ofta som proletär och borgerlig. Det innebär inte att de där övergivit sin teori. Klassmotsättningarna är historiens *motor* liksom tekniken och ekonomin är dessa motsättningsars *ursprung*. Men denna ”sista instans” utövar sitt inflytande rätt igenom många andra verkligheter. Bland de ”punkter som inte får glömmas” i 1857 års *Inledning* är det *första* ordet: kriget, de sista: *folk, raser* etc. Man är förpliktad att minnas dem. Nationaliteter och övernationaliteter, fascistiska nationalismen och revolutionära nationalismen, centraliserade stater mot etniska krav på återställande, den monetära självständighetens motstånd mot multinationella ekonomier — allt detta visar att 1900-talets andra hälft är minst lika känslig som den första för *existensen* av eller *kraven* från politiska formeringar som uttrycker gruppmedvetande. Också här har marxismen en *teori* att föreslå, beslutsamt formulerad av Stalin 1913 och grundad på ”skilda tider” förbundna med det centrala begreppet *produktionssätt* (och, är det bäst att tillägga, även med *klass*begreppet).

Den typiska politiska formation som svarar mot konkurrenskapitalismen är en *nationalstatsmarknad* med en härskande borgarklass, som förverkligar sig genom att spränga de alltför trånga feodala bojorna (Tyskland, Italien) eller på bekostnad av väldiga men heterogena imperier (Österrike, Ryssland, Turkiet). Förutsättningen för detta förverkligande är emellertid *förtullvaron* av ej eviga men *historiskt konstituerade* ”stabla gemenskaper”, uppbyggda av ytterst olikartade faktorer under *ytterligt långa tidsrymder*. Marxismen ser på intet sätt dessa samfälligheter som absoluta ändamål eller bestämmande faktorer. De är i stället *uppställda ramar* som givits en *viss* klass som instrument att forma *dess* stat. Den feodala världen har givit exempel på detta i sina egna former. Bourgeoisins merkantilistiska stadium har (i Frankrike och England) direkt förberett nationalstaten.

Men denna projektion bakåt i tiden framkallar tanken på en motsvarande framåt i tiden. Även andra klasser kan lägga en stabil samfällighet till grund för handling genom att antaga *dess* existens. Framgången är beroende av deras förmåga att skapa ett nytt produktionssätt. Å andra sidan har kapitalismen förbrukats som instrument för nationen. Rosa Luxemburg projicerade i alltför hög grad (vilket Lenin kritiserade henne för) kapitalismens *långsiktiga* tendens att knyta multinationella förbindelser och bygga upp superstater. Men idag bekräftas denna tendens och de nationella borgarklasserna gör endast svagt motstånd. Det är folken som gör motstånd mot den i den mån klasskampen skapat revolutionära situationer bland dem. Till slut är det socialismen som får uppgiften att *konstruera* kombinationen förfluten tid-kommande tid genom att organisera det multinationella rummet på samma sätt som det ekonomiska (om möjligt på ett *vetenskapligt* sätt, på grundval av ett riktigt förstått begrepp om historia). Allt beror på *troheten mot teorin vid analysen*.

Denna trefaldiga dialektik (1) mellan ”lång tid” och produktionssättets specifika tid, (2) mellan etniska gruppers små utrymmen och den moderna aktivitetens expansiva rum, (3) mellan klasskamp och gruppmedvetanden, har alltför väl tjänat mig i min forskning om det förflutna och alltför väl belyst nutiden för att jag skulle sörja över att den återopats varken av

Fernand Braudel apropå den ”långa varaktigheten” eller av Louis Althusser apropå de specifika tidernas sammanflätning. Den marxistiska teorin beslöjas utan tvekan mer ju mer den fördjupar sig i det som förändrar sig.

(4) Några ord om de *a-historiska strukturerna*. Historikern (och framför allt den marxistiske historikern) bör vara på sin vakt mot detta begrepp. För honom *befinner sig allt i förändring*. Och ingenting är helt oberoende av en global struktur som även den förändrar sig.

Om han tillåter begreppen ”lång tid” och ”stabila samfälligheter”, varför kan då inte till dem föras också de allra äldsta strukturernas motståndskraftiga nät: familjen eller myterna vars logik han är tacksam för att etnologerna rekonstruerat genom att undersöka dem där de uppträtt i närheten av sitt rena tillstånd? Men vad som är förbehållet honom är dessa motståndskraftiga strukturers olika stadier, former och funktioner i samhällen under förändring. Återigen ”sammanflätningen av tider”.

Två strukturalistiska anspråk som var orubbliga i början men som uttunnas alltmer måste diskuteras på olika sätt:

(1) Forskningsområdets autonomi: varje fält kungör att alla försök till historisk integrering av dess fallstudier är poänglösa, verkningslösa ja t.o.m. anstötliga; man är alltså angelägen om självtillräckliga förklaringar med hänvisning till de egna interna strukturerna. Det kan t.ex. ifråga om litteraturen vara en sund reaktion mot en *ytlig* historisk behandling till följd av dylik integrering, men att helt vända den ryggen måste resultera i en ofullständig förståelse av verket. Jag har försökt demonstrera detta med fallet Cervantes, men det tycks mig som om försök i den genren har större berättigande som *slutsatser* av en djup och omfattande historisk forskning än om föremål vilka studeras för sin egen skull och endast vagt relateras till en historia som man är blott ytligt bekant med.

Strukturalistisk-marxistiska essäer lider i allmänhet brist på historisk information; och Althusser har varit snål med preciseringarna av sin kombination självständighet-beroende ifråga om ”nivåer”.

(2) Det finns ytterligare ett globalt ”strukturalistiskt” anspråk: humanvetenskaperna (historien och de kvantitativa ”socialvetenskaperna” undantagna) skall konstituera en ”antropologi” med utgångspunkt från alla formaliserbara strukturer och särskilt från kommunikationens strukturer vilka anses avslöja psykologiska och intellektuella mekanismer. Denna ”antropologi” med människan som ”objekt” förklarar sig kuriöst nog vara anti- eller åtminstone a-humanistisk; men i samma utsträckning som den vill eller tror sig vara en *exakt vetenskap* vore det högst märkligt om den inte snabbt blev en *tillämpad vetenskap* och i denna egenskap förbands med människors och klassers *intressen*. Hela projektet är ett återfall i den gamla metafysiken hos den ”mänskliga naturen” och är alltså ett *ideologiskt* projekt; det innebär att man tror sig kunna studera samhällena med utgångspunkt från deras ”atomer” innan man har observerat dem på den makro-ekonomiska och makro-sociala nivån.

Att reducera sociala relationer till ett ”språk” och ekonomiska förhållanden till en ”kommunikation av tillgångar” (som bortser från produktionen och förhållandet till naturen) innebär att man sällar sig till jämviktsbyttets ”naiva antropologi”. En spelteori enligt vilken alla fattar rationella beslut kan aldrig förklara varför det finns förlorare.

Allt detta härrör från den förvirring som språkvetenskapen spritt då den förnyats av strukturella upptäckter efter att under en lång tid har varit utsatt för falsk historisering. Man har redan märkt att lingvistikens autonomi inte är fullständig. Och framför allt gäller det, liksom ifråga om litteraturen och konsten, att även om

historikern bör lära sig en tillräckligt stor del av den strukturalistiska läxan för att undvika att ge en historisk innebörd åt sådant som kanske bara är ett gemensamt arv, så kvarstår ändå att *differentieringar* är hans domän: i den mån historisk semantik är ett ouppodlat fält beror det

på att *ordens* förändringar betecknar förändringar hos *tingen*; om de ”stabila samhälligheterna” åtskiljs av språkliga barriärer, hur kommer det sig då att vissa motstår dessa förändringar mycket bättre än andra? De frågor som intresserar historikern är de *vilka strukturalismen inte kan besvara*.

Det är anmärkningsvärt att Marx ansett sig kunna belysa ett resonemang om produktionen med en jämförelse med språket:

”Men trots att de minst utvecklade språken har lagar och egenskaper gemensamma med de mest utvecklade så är det ändå exakt just de element som inte är generella och som de inte delar med andra språk som konstituerar deras utveckling; man måste alltså skilja ut de bestämmingar som gäller för produktionen i allmänhet för att till slut inte förlora blicken för den väsentliga skillnaden genom att bara uppfatta deras enhet: denna följer redan av det faktum att subjektet, mänskligheten, och objektet, naturen, är identiska.”

Balibar har med rätta påpekat att denna text inte försöker skilja mellan begreppets allmänhet och verklighetens särskildhet, men väl mellan två typer av abstraktioner, två slags relationer mellan begrepp i historieteorin, av vilka inget är privilegierat när det gäller att konstituera kunskapsteorin. Detta är en ytterst väsentlig anmärkning för debatten mellan historia och strukturalism. Man måste dock tillägga att Marx var på sin vakt mot varje åberopande av ”generaliteter” (åtminstone inom ekonomin) som ifråga om människan eller naturen vädjade till ”det sunda förnuftets galna självklarheter”. Det sunda förnuftet och tautologin återfinns man ofta, och inte alltid i onödan, vid en undersökning av tingens logik. Man måste blott försäkra sig om att det sunda förnuftet inte yrar under vare sig en lärd eller en folkslig mask.

7. Bestående svårigheter och möjliga utvägar

Jag har medvetet valt att vara optimistisk i en dyster tid. Jag har velat visa en historia som är mindre urarva än vissa teoretiska marxister föreställer sig i sitt (föga marxistiska) sökande efter en absolut kunskap.

Min avsikt har varit att undvika att på ett oegentligt sätt tänja i riktning mot Marx sådana framsteg som gjorts utan högtidliga hänvisningar till hans teori, men att ge akt på den nytta en marxistisk historiker kan ha av allt sådant som i den nutida historieforskningen eftersträvar ett globalt grepp om samhället och avvisar varje fragmentarisk behandling av partiella aspekter av verkligheten.

Slutligen har jag, utan att ta alltför allvarligt på den nyhetens kittling som de unga humanvetenskaperna har så svårt att motstå, strävat efter att inte försumma det hos dem som kan gagna vetenskapen i ordets marxistiska mening i en tvärvetenskaplig behandling av samhället; liksom all empirism är all strukturalism *ideologisk* bara i den utsträckning den aspirerar på antingen statisk universalism eller atomistisk isolering.

Återstår att till sist försöka peka ut de ansenliga och envist kvardröjande svårigheterna hos historikerns vetenskapliga praktik; och de möjliga utvägarna, som är många och varierande.

A. En blick på några efterhängsna svårigheter

Jag tror inte att problemen har att göra med den ”övergångsteori” som Althusser trängtar efter och som han påstår saknas hos Marx. Althusser är filosof och därför har han förblivit mer hegeliansk än han egentligen skulle vilja. Så renodlar och avgränsar han sin uppfattning om produktionssättet till den grad att själva frågan om hur man skall tränga in i begreppet eller nå utöver det blir ett angeläget problem för honom. Här har han rätt bara om man förutsätter att det är nödvändigt att upphöja ”övergång” *som sådan* till ett nytt objekt för tänkande.

Men Marx lade inte bara fram en livsduglig teori om det kapitalistiska produktionssättet grundad på en sorgfällig granskning av dess sätt att fungera ur varje tänkbar aspekt (en teori

som dessutom innefattar en förutsägelse om systemets sönderfall). Han granskade också sorgfälligt och ur varje tänkbar aspekt den tidigare övergången från feodalism till kapitalism. Och detta arbete inledde Marx 1842 när han genom debatterna i rhenländska lantdagen vann insikt om en djupgående motsättning mellan två skilda lagsystem, en motsättning mellan två skilda moral- och världsuppfattningar som kom till synes också i så uppenbart triviala episoder som konflikter om rätten att samla bränsle. Detta senare är, i förbigående sagt, en utgångspunkt som är kännetecknande för Marx, men den har ständigt förvägrats sin rättmätiga plats i början av samlingsutgåvorna eftersom utgivarna inte kunnat avgöra om genren är ”ekonomisk”, ”politisk” eller ”filosofisk” (men naturligtvis ligger det intressanta hos texten just i att den undflyr klassificeringar av det här slaget).

Vi har rikedom av uppslag i Marx' egna arbeten, och i Lenins. Vi har de debatter som tidigare förts (och som på inget sätt är föråldrade) bland historiker som Dobb, Sweezy och Takahashi (*The transition from feudalism to capitalism*, publicerad i *Science and Society* 1953-1955). Och vi har en forskning om ”nya tiden” (dvs. en epok som är begränsad både mot medeltiden och samtiden) som befinner sig på ett avancerat stadium. Mot den bakgrunden tror jag att vi tryggt kan konstatera att vi är på väg mot en insikt om den ”sanna historien” om övergången från feodalism till kapitalism och att detta främjar vårt teoretiska arbete om andra historiska övergångar. Mina egna erfarenheter av forskning inom det här fältet lämnar jag därhän. Det tillkommer inte mig att taxera deras värde, men de har, om inte annat, lärt mig att upptäcka och bedöma det arbete som andra utfört.

En sak vill jag beklaga. Vid den internationella konferensen för ekonomiska historiker i Leningrad 1970 valde man att låta den vaga rubriken ”modernisering” stå för det som med korrekt marxistiskt språkbruk borde ha kallats övergången från förkapitalistiska produktionssätt (feodala eller ännu tidigare) till någon form av kapitalism eller till det socialistiska produktionssättet (om man medger att detta existerar *i dess fulla bemärkelse*). Inför detta program — som ställde krav på förmåga att reflektera över länderna i Afrika, Asien och Amerika — tog de ”västerländska” historikerna helt enkelt sin tillflykt till sitt traditionella sortiment av specialiteter (”1700-talet”, ”jordbrukets betydelse”, ”Englands försprång” etc, etc). De sovjetiska historikerna presenterade en imponerande uppsättning *resultat* i form av kollektiva synteser över olika områden i sitt land, men de hade praktiskt taget ingenting att säga om *processer* och ännu mindre om sin egen *teori*. Jag är inte rätte mannen att fördöma denna debatt, eller rättare sagt brist på debatt, eftersom jag själv satt ordförande över den. Men min besvikelse gör mig mindre motspänstig inför Althusers krav och stränghet. Det är på det sättet som *marxismens teoretiska abdikation* tar formen av en *förnekelse av historiebegreppet*.

Det är alltså bra att folk som Boris Porshnev och Witold Kula försöker bygga upp en ”teori om feodalismens politiska ekonomi” på samma sätt som Marx ifråga om kapitalismen försökte bygga en specifik teori om dess bestämmande ekonomiska kärna. Man kan också förstå det brinnande intresse som unga historiker ofta visar för det ”asiatiska produktionssättet” vilket Marx bara hänvisar till i förbigående men vars vikt och historiska originalitet är obestridlig. Själva termen är emellertid olyckligt vald och den vinner inte i teoretisk lödighet när man med berätt mod förkortar den till ”AMP”. Här har vi ett exempel på hur vanskligt det är att bygga giltiga teorier på alltför fragmentarisk erfarenhet, eller alltför begränsad kunskap (och här har historikern ett övertag över Althusser). Det kommer att krävas många år, ja årtionden av forskning för att nå fram till en global teori om de ytterligt varierande former som AMP uppvisar. Men på det här fältet är brådskan inte överhängande.

Det är mer angeläget att utarbeta metoder som gör det möjligt att övergå från teorin till en analys av *fall* (eller de ramar som begränsar handlingsmöjligheterna) där vi inte har att göra med ett enda produktionssätt eller med en ”övergång” till ett sådant, utan fall vars verklighet utgörs av en komplex och ofta synnerligen stabil kombination inte bara av *två* utan av *flera*

produktionssätt.

Distinktionen mellan den verkliga ”socio-ekonomiska formationen” och det teoretiska objektet ”produktionssätt” borde vara allmänt bekant vid det här laget, även om språkbruket i marxistiska studier fortfarande ofta är vacklande i det här avseendet. Men vad vi nu behöver veta (och detta är någonting som jag ofta har frågat mig själv) är om en komplex struktur, en ”struktur av strukturer”, bär inom sig en viss avgörande kraft, en ”effektivitet” (på samma sätt som ett produktionssätt gör).

När det gäller Latinamerika — där undantaget absolut inte bekräftar regeln — har Celso Furtado använt en ekonomisk flerparametermodell för att bygga upp ett samspel mellan sektorer som styrs av helt olika ”fundamentala lagar”. (*Economic development in Latin America* 1970.) Men han begränsar sig till det ekonomiska fältet och man kan fråga sig om begreppet ”profitmaximering” har någon innebörd utanför det kapitalistiska produktionssättet. Låt oss ta ett annat exempel som jag känner något bättre till. Det vore befängt att beskriva 1800-talets Spanien som ”kapitalistiskt” eller ”feodalt”. ”Semifeodalt” är en dålig verbal kompromiss och ”bisektoral” leder tanken till en enkel samexistens. Även om man uppfattar två dominerande former som samexisterande i rummet måste man ändå fråga sig om inte deras inbördes solidaritet utgör ett tillräckligt villkor för att de skall utgöra en enda *kropp*, en kropp som kännetecknas av just denna samexistens med dess motsägelser och konflikter och medvetandet om dessa konflikter. Skall man alltså för varje sådan ”formation” skapa ett motsvarande teoretiskt objekt?

Detta är det normala förfaringssättet inom kemin.

Kausaliteten förblir huvudproblemet och det löser man inte genom att använda en term som ”effektivitet”. Jag delar Althusserns misstro mot den slappa marxism som förklarar att ”nödvändigheten tar ut sin rätt” så snart den saknar argument som kan förbinda dess teori med verkligheten. För Althusser ligger felet i att man konfronterar teorin med verkligheten på detta sätt. De är skilda objekt. Men om historikern nu vägrar att sälla sig till den stora trupp som förklarar att ”det var så det gick till” (och därmed förutsätter att historien är omöjlig att behandla teoretiskt) kommer han i praktiken snart att finna sig tvingad att *välja* eller att kombinera olika typer av kausala relationer: lineära, alternativa, statistiska eller probabilistiska. Men han bör inte dra slutsatsen att detta är nog för att göra honom till teoretiker. Han förblir inom empirismen, och ofta nog inom den svårartade empirism som sociologer hänger sig åt när de mycket försiktigt försöker säkerställa samband mellan serier av olika slag, mellan kvantifierbara ekonomiska relationer, betydligt mindre kvantifierbara sociala relationer och en mental sfär som en dag *kan* bli kvantifierbar. Althusser vill, begripligt nog, komma bort från en omgivning som denna. Men genom nya och preliminära metodologier som fört dem långt bort från deras gamla traditioner har dagens historiker börjat bli medvetna om sitt ämnes enhet och komplexitet. De är medvetna om dess originalitet och om behovet av att söka *en ny rationalitet för det*, en rationalitet som kommer att finna sina matematiska former långt senare.

Den lösning Althusser föreslår är en ”strukturell kausalitet” som är baserad på det marxiska nyckelbegreppet *Darstellung* (framställning) som anger *strukturens närvaro i dess effekter*. Eller med en bättre formulering: det är i *effekterna som strukturens hela existens består*.

Detta är en förförisk föreställning och den förstärker min (redan ovan redovisade) övertygelse att ingen global struktur kan existera om inte alla dess effekter är närvarande. Ändå tycker jag inte om

Althusserns argument. De är alltför lika bilder. Bilden *Darstellung* alluderar på en teaterföreställning. Den fördes först fram av Marx och även om jag uppskattar dess associationskraft kan jag samtidigt se dess vaghet och brist på konsekvens. I ett annat sammanhang jämför Marx ett produktionssätt med

”en allmän belysning, i vars ljus alla andras färger framstår, och som modifierar deras egenart” och sedan med ”en särskild eter, som bestämmer den specifika vikten hos allt som finns i den”.

Nej, detta är inte Marx när han är som bäst, åtminstone inte vad beträffar formuleringsförmågan, ty själva idén är storslagen. Detta gäller även de metaforer som Althusser betraktar som ”i det närmaste perfekta begrepp”, låt vara att de inte är helt jämförbara med den föregående bilden: mekanism, mekanik, maskineri, maskin, montering (vad skulle man säga om dessa användes mot Marx).

Han har också använt ordet ”metabolism” (ämnesomsättning). Och Althusser själv refererar framför allt till psykoanalysen. Jag upprepar att dessa jämförelser är föga övertygande eftersom det inte finns något skäl att anta att den sociala helheten skulle uppföra sig som en fysiologisk eller psykologisk helhet. Faktum är att Marx som vem som helst ibland av en slump valde ett ord eller en jämförelse för att göra sig förstådd, ett val som kan ha varit mer eller mindre lyckligt. Det är av den anledningen jag föredrar att försöka gripa hans tanke *i hela hans verk*, i hans *typiska analysformer*, och i deras ”illustrationer”.

Men också i *tillämpningen* av dem. En psykoanalytiker är en *praktiker*. Om han talar om ”effekten av en frånvarande orsak”, så framkallar detta begrepp ett visst antal *fall* för honom. Om en skapande marxist, vilket hans teoretiska bidrag än må vara — Lenin, Stalin, Mao, Ho Chi Minh, Fidel Castro — testar ändamålsenligheten hos det produktions sätt som han vill skapa på grundval av ett samhälle som under lång tid har behärskats av en eller flera andra strukturer, så testar han samtidigt giltigheten hos dess begrepp. Historikern ser liknande test, mindre medvetna men långt ifrån blinda, i 1680 års England eller 1789 års Frankrike. Det är historien som bär fram vittnesbörden.

En sista svårighet: det händer att Althusser under inflytande utifrån definierar den strukturella kausaliteten som en enkel positionslogik. ”Produktionsrelationerna” blir en följd uteslutande av människornas position i systemet; de blir dessa relationers *bärare*, men inte deras *subjekt*.

Förvisso är de sociala relationerna enligt Marx inte *uteslutande* ”intersubjektiva” som i vulgärekonomin. Först och främst därför att de inbegriper relationer *med tingen* (detta är innebörden av produktionens primat). Sedan också därför att det inte är fråga om att utpeka *individuella* utsugare utan om att avslöja en *social* exploatering. Man kan därför inte reducera marxismen till en teori om ”mänskliga relationer” (eller varför inte ”public relations”).

Men att försöka uttrycka allt detta genom att säga att en sådan reduktionism är ”en skymf mot Marx' tänkande”, det är att bereda väg för en *anti-humanism* som löper faran att skymfa hans person. För *Kommunistiska manifestets* författare är historien inget schackbräde och klasskampen inget spel. Inte heller någon ”strategi”. Den är kamp.

B. En blick på vägar framåt

De ovan diskuterade svårigheterna visar att fältet ligger helt öppet för var och en som vill lösa dem genom forskning. Men för en marxistisk historiker tycks mig två vägar vara uteslutna: (1) upprepadet av teoretiska principer i förening med kritik av var och en som inte känner till dem, allt för att tjäna skelettartade och innehållslösa konstruktioner; (2) en historisk praktik, som kan befinna sig långt ifrån traditionella forskningsfält men som begränsar sig till specialområden, delprogram och trevande tekniska nyheter och därvid i själva verket förblir lojal mot det minst nyskapande slaget av empirism.

En ”verklig” marxistisk historia däremot måste vara anspråksfull för att göra framsteg. Den måste — och ingen vetenskap kan göra annorlunda — oavbrutet röra sig från på samma gång tålmodig och omfattande forskning hän mot en teori som kan uppvisa den yttersta stringens, men också *från teorin till det enskilda fallet* för att inte riskera att bli oanvändbar kunskap.

Från forskning till teori: vi har sett alltför många exempel på dåligt lösta teoretiska problem

för att underlåta att betona denna första väg framåt för historikern: *jämförande historia i teoretiska problemställningars tjänst*.

Om vi frågar: Vad är en struktur? Vad är en struktur av strukturer? En sammanflätning av olika tider? En social artikulering av ekonomiska förhållanden eller ett mentalt uttryck för sociala? Klasskamp? En ideologi i klasskampen? Förhållandet mellan en aktörs plats i produktionen och de mänskliga relationer, som förutsätts av denna position? Kombinationen av klasskamp och konflikter mellan etniska eller politiska grupper? Sådana problem som är både historiska och teoretiska ålägger oss en grundläggande plikt: att *forska*. De kräver att vi i Marx' efterföljd kritiskt granskar alla vår tids ekonomiska, sociala och politiska undersökningar, men utan att ta för given de sista tjugo årens historiska artskildhet. Detta gör man genom att *gå tillbaka i historien*. Genom att tänka på *alla* länder. Den teoretiska giltigheten hos den efterföljande analysen kommer att bero på djupet, precisionen och omfattningen av sådana undersökningar. Den enda faran med denna procedur är att den är så långsam. Engels visste att Marx aldrig började skriva (än mindre publicera) någonting om ett särskilt område utan att ha läst allting om det. Som Althusser påminner oss är detta ett av skälen till att *Kapitalet* slutar med: ”Sociala klasser, tjugo sidor, därefter tystnad ...” *Det är denna tystnad som vi bör sträva efter att bryta*, snarare än den hypotetiska tystnaden mellan orden.

Teorin tar inte skada av forskning. Här kan det vara värt att åter påminna om Marx' kapitel om pengar. Det är bara den omfattande historiska informationen som framträder i mångfalden av fakta, platser, tider och undersökta ståndpunkter som gör det möjligt att uppnå textens *teoretiska originalitet*. Det är en text som ensam bland den nästan outtömliga litteraturen i ämnet lyckas med att avmystifiera den kvantitativa penningteorins falska problem. På två sidor säger den allt som finns att säga om det som senare blev känt som ”Fishers ekvation”, med den skillnaden att den inte lämnar något tvivel i läsarens sinne om reversibiliteten hos de inblandade relationerna. Alla hypoteser nämns med de relevanta historiska exemplen i bakgrunden, så att inget rum lämnas åt den förvirring, som matematiska formuleringar har skapat för senare mera naiva (eller brådskade) historiker.

Man kan invända: men detta är ekonomi, inte historia. För det första är detta oriktigt — det finns inget sådant som ”ren” ekonomi, och monetära frågor är oupplösligt sammanvävda med andra historiska frågor, t.ex. politiska och psykologiska. För det andra, varför inte tillämpa samma metod på andra begrepp som varken är mer eller mindre teoretiska eller mer eller mindre historiska än de monetära. *Klass, nation, krig* och *stat* t.ex., kring vilka sådana berg av ideologiska beskrivningar och resonemang tornat upp sig, sådana förryckta banaliteter i stället för teori.

Althusser som på en och samma gång försäkrar att det inte finns någon ”allmän historia” och att det är nödvändigt att ”konstruera begreppet historia” har ingenting att säga om dessa förmedlande *begrepp*, som ständigt manipuleras men sällan undersöks. En konstruktiv kritik borde verkligen betona denna punkt, för vilken marxismen borde åta sig ansvaret (vilket den ibland också gör).

Från teori till fall: här är den andra, inte mindre svåra plikten. Det är en *nödvändig plikt*, för vad skulle en teori vara om den inte hjälpte historikern att bättre förstå just *detta* land, *denna* tid eller *denna* konflikt — om de efter likaväl som före framträdde som kaos? Om den inte hjälpte handlingens man att förstå sitt eget land, *sin* tid och *dess* konflikter bättre.

Men olyckligtvis är det en *svår plikt* också. Förutom några gedigna framgångar som innebär en viss anpassning av teorin till ”fallen” — Lenin i revolutionen, Stalin i uppbygget och kriget, Mao i omvälvningen av en traditionell värld — är det bara alltför väl känt hur marxismen har tenderat att alternera mellan en abstrakt schematism, vars giltighet berodde på dess enkelhet, alltför allmän för att tillåta egentlig tillämpning; och å andra sidan ”revisioner” under åberopande av verklighetens komplexitet, vilka riskerar att återfalla i en rent empirisk

behandling av varje ”fall” — eller i ren spekulaton, som lämnar verkligheten ”autonom”.

Men vad är ”behandlingen” av ett historiskt ”fall”? (1) Det finns vissa typer av ”teoretiska fall” som framträder i olika skepnader vid en historisk tidpunkt och kräver en gemensam tolkning. Detta gäller t.ex. fascismen eller den upplysta despotin. Det är auktoritetsformer som genom att upprätta en särskild statstyp strävar efter att bevara ett produktionssätt och samtidigt acceptera (eller låtsas acceptera) delar av det nya produktionssätt vars ankomst förväntas.

En teori om produktionssätt, en teori om övergång, en teori om staten är alla nödvändiga i analysen av sådana fall. Men kombinationen av dem kan i sin tur antyda en teori om fenomenet självt.

(2) I motsats till dessa lätt uppfattade fall, beträffande vilka själva grupperingen tycks inbjuda till teoribildning har vi den berättande historiens många, spridda och inkoherenta ”episoder”: stora mäns och regeringars uppgång och fall, parlamentsdebatter, statskupper, diplomati och slutligen och framför allt krig. Vi vet att varje sådan ”händelse” borde bli ett ”fall”, vars egenheter bara skulle framstå som uttryck för funktionen hos en helhet eller ett historiskt moment, eller av en modell, men vi är mycket långt från detta mål. Det måste medges att vi inte har någon teori om förhållandet mellan samhällenas globala funktioner och inträffandet av ”händelser”.

Termer som ”politologi” och ”polemologi” vittnar om *behovet* av vetenskap på dessa områden men också om en tendens till fragmentering av vad som i själva verket är en enhet. Är en ”politisk teori” om fascismen möjlig utan en teori om krig? Men kan man kalla ett karikatyrartat strategiskt schema av ”sunt förnuft”-typ, som sammanför Salamis och Hiroshima, för en ”teori om krig”? En ”polemologi” borde relatera produktionssätt, statstyper, armétyper, konfliktyper och typer av klasskamp på så sätt att varje konflikt, förfluten, samtida eller möjlig, kommer att framträda i ett globalt schema utan att dess särskilda natur fördunklas. Lenin var en mästare ifråga om detta.

(3) Slutligen återstår ”fallet” par excellence, *den socio-ekonomiska formationen inom en historiskt stabil politisk ram*: ”nationen” eller ”staten” — ett av problemen gäller dessa båda kategoriers sammanfallande eller icke-sammanfallande. Hur skall den marxistiske historikern gå vidare från den generella sociologiska *teorin* till en *analys* av en juridiskt och politiskt avgränsad ”enhet” av detta slag, som också stärks (men då och då störs) av solidariteter av ett annat slag — en analys som förklarar det förflutna och är verkningsfull i nuet?

1800-talet gav i detta avseende en ideologisk uppgift åt den skrivna och undervisade historien. Därför har den marxistiska traditionen under lång tid sökt bryta ned de nationella och nationalistiska ramarna och varje ”ny” historia har strävat efter att finna andra perspektiv. Den gamla historieskrivningen bär emellertid vittne om en hel tid. Den är själv en del av dess historia. Att påvisa dess ideologiska karaktär är förvisso ett steg framåt i riktning mot en vetenskap. Men det är omöjligt att avstå från att undersöka de generella omvandlingarna av världen genom de nationella ”fallens” prismor. Allt vi kan göra är att tänka oss dem på ett nytt sätt, genom att se dem i relation till den globala förändringen.

Man måste också hålla i minnet de *totaliserande effekterna* av varje ”fall”. Vi har redan i korthet observerat att medan den globala sociala strukturen är bestämmande, så måste samhällets ”regionala” struktur — en komplex sammansättning, en struktur av strukturer ge sig tillkänna i dess effekter. Här snuddar vi vid begreppet ”total historia” som jag ofta försvarat och som brukar uppväcka hån. Som om man kunde säga *allting* om *allting*! Men naturligtvis är det bara en fråga om att säga *vad helheten beror på*, och *vad som beror på helheten*. Detta är en stor uppgift. Men den är mindre än de värdelösa anhopningar som förr åstadkoms av de traditionella historikerna eller specialistkapitlen i dagens kompendier, som ställda bredvid varann gör anspråk på att behandla precis *allting*.

Beträffande vilken mänsklig grupp eller "nation" som helst är problemet vanligen att skilja mellan *företeelsen* och *verkligheten*. Företeelsen (som ger upphov till ideologisk historia) är att det finns "national-karaktärer" och "maktintressen" som är *givna* och *skapar* historia. Verkligheten är att "intressen" och "makter" skapas och undermineras på basis av successiva impulser från produktivkrafter och produktionssätt. "Nationalkaraktärer" och "nationella kulturer" formas under mycket lång tid av de ramar som dessa successiva impulser antingen skapar eller anpassar sig till. Skenet — temperament, språk, kulturer — registreras självfallet av det sunda förnuftet. Under medeltiden smädade "nationerna" varandra oupphörligen och de moderna "nationerna" har fortsatt att göra så under nya omständigheter, ibland godmodigt ibland våldsamt. Det är en dimension av problemet som måste studeras grundligt, eftersom var och en måste akta sig för dess inflytelser. Problemet kvarstår: Varför grupper? Hur skall man betrakta nationer?

Svaret kan ännu en gång bara bli: genom att "penetrera" ämnet, genom att göra det till "sitt eget". År 1854 fick Marx från *New York Tribune* en förfrågan om några artiklar angående en samtida spansk *pronunciamento* — själva urtypen för en banal "händelse". Vad gjorde han? *Han lärde sig spanska* genom att läsa översättningar av Chateaubriand och Bernardin de Saint-Pierre som tydligen roade honom mycket. Snart läste han Lope och Calderon och slutligen kunde han skriva till Engels: "nu är jag i mitten av Don Quixote!" Den store spanske anarkistiske militanten Anselmo Lorenzo förvånades av Marx' spanska kultur då han träffade honom år 1871.

Beundrande men en smula överlägset beskrev han den som "borgerlig". Inte desto mindre hade Marx i en serie artiklar från 1954-56 givit en historisk vision av Spanien som först 1900-talet har kunna uppskatta fullt ut; en framställning som omfattar den spanska historiens huvuddrag utan en enda misstolkning och som i vissa bedömningar av frihetskriget aldrig blivit föråldrad.

Det är sant att Marx var ett geni. Men det gäller också hans metod. Vi frågade oss tidigare om Marx någonsin avsåg att "skriva en historia". Här är svaret. För att skriva en artikel om en "militär eskapad", skrev han inte "Spaniens historia"; men han fann det nödvändigt att *tänka Spanien historiskt*.

Att tänka allting historiskt, det är det som är marxism. Med hänsyn till detta är frågan om det finns eller inte finns en "historicism" (som i fallet med humanismen) en strid om ord. Jag misstror alltför lidelsefulla förnekanden. Det är viktigt att inse, får vi veta, att *Kapitalets* objekt inte är England. Naturligtvis inte, eftersom det är kapitalet. Men kapitalets förhistoria heter Portugal, Spanien och Holland. Historien måste tänkas i termer av rum lika väl som tid. "Världshistorien har inte alltid existerat", skrev Marx. "Historien som världshistoria är ett resultat".

Detta är ytterligare en nyckelformulering. Skapad av koloniseringen och "världsmarknaden" har kapitalismen *universaliserat* historien. Den har förvisso inte *enat* den: den uppgiften ligger på ett annat produktionssätt.

Det är i detta perspektiv som historikerns yttersta ambition måste placeras in. "Den universella historien" har nyss timat. Dess tid är ännu ej förbi. Det vilar ett löjets skimmer över de anmärkningar som man nu så ofta hör: Vi vet alltför mycket, det finns alltför många specialister, världen är alltför stor för

att en enda bok, människa eller undervisningsmetod skulle kunna behandla "världshistorien". Denna implicita encyklopedism är den raka motsatsen till föreställningen om en "resonerande historia", en "total historia" eller helt enkelt till "begreppet historia".

Man kan drömma om tre slags företag: (1) "historiska avhandlingar", en strävan som inte är mindre absurd än "psykologiska avhandlingar" eller "sociologiska"; (2) nationella historier

klart periodiserade i enlighet med produktionssättens kronologi, vilka i sin tur varit föremål för systematiska studier på grundval av produktivkrafter och sociala relationer, differentiella tider och kombinationer av regionala strukturer; (3) universella historier som är tillräckligt välinformerade för att inte bortse från något av den moderna världens väsentliga drag, men ändå tillräckligt schematiska för att belysa de förklarande mekanismerna. Detta kommer med nödvändighet att möta dogmatiska och ideologiska protester. Kanske bör man i detta sammanhang påminna om *Sovjetunionens vetenskapsakademis handbok för politisk ekonomi* och det vanrykte i vilket den kommit. Dock: vad har den ersatts av annat än förnekandet av den sociala helhetens enhet och den historiska helheten? På varje nivå återstår det att skapa den marxistiska historien liksom historien överhuvud taget. I denna betydelse måste all "sann historia" vara en "ny" historia. Och all "ny" historia som saknar totaliserande ambitioner kommer att vara gammal innan den ens fötts.

(Övers. Göran Fredriksson & Ingvar Lindblom)